

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Києво-Могилянська школа врядування

Магістерська робота
освітньо-кваліфікаційний рівень – магістр

на тему: **«ВИРОБЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ
ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В ПОВОЄННІЙ
УКРАЇНІ»**

Виконала: студентка 2-го року навчання,
Спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування

Плахотнюк Каріна Дмитрівна

Керівник Рябцев Г.Л., професор, д.держ.упр.

Рецензент Москаленко С.О., доцент, к.н. держ. упр.

Магістерська робота захищена
з оцінкою « _____ »

Секретар ДЕК _____ « ____ » _____ 2023 р.

Київ 2023

Декларація академічної доброчесності

Студентки НаУКМА

Я, Плахотнюк Каріна Дмитрівна, студентка 6 року навчання факультету правничих наук, спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»

адреса електронної пошти: k.plahotniuk@ukma.edu.ua

- підтверджую, що написана мною магістерська робота на тему **«Вироблення державної політики у сфері охорони культурної спадщини в повоєнній Україні»** відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами 3.1.1-3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомена;

- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної системи Unicheck.

- даю згоду на архівування моєї роботи в репозиторіях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

10.05.2023

 — Плахотнюк К.Д.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИРОБЛЕННЯ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	7
1.1 Понятійно-категоріальний апарат дослідження	7
1.2 Основні підходи до коригування політики під впливом середовища	13
1.3 Методологія дослідження та обрані підходи	19
1.4 Висновки до розділу 1	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЧИННИХ ПРАКТИК ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ ДЕРЖАВАХ	23
2.1 Державне регулювання у сфері охорони культурної спадщини в Україні та його ключові проблеми	23
2.2. Зарубіжний досвід охорони культурної спадщини	30
2.2.1 Повоєнна політика інших держав у сфері охорони культурної спадщини	31
2.2.2 Діяльність міжнародних організацій у сфері охорони культурної спадщини	39
2.3 Ключові аспекти повоєнних змін у політиці охорони культурної спадщини	45
2.4 Висновки до розділу 2	50
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В ПОВОЄННІЙ УКРАЇНІ	51
3.1 Нові механізми та інструменти політики для повоєнної України	51
3.1.1 Застосування багаторівневого управління	51
3.1.2 Фокусування на реституціях	56
3.1.3 Цифровізація об'єктів культурної спадщини	61
3.2 Рекомендації органам влади зі змінення політики	70
3.3 Висновки до розділу 3	73
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

Культура та культурна спадщина є невід'ємними складовими будь-якого суспільства, а їхнє збереження та охорона необхідні для розвитку та добробуту нації. Вимогою сучасної цивілізації є збереження власної історії, яка втілена в матеріальному та нематеріальному вимірах культурної спадщини.

Культурна диференціація є фундаментальним аспектом формування націй. Ця різноманітність збагачує структуру суспільства і є джерелом ідентичності та гордості для його громадян, тоді як нехтування збереженням та захистом пам'яті може призвести до розмивання ідентичності суспільства.

Однак військові конфлікти та війни часто призводили до знищення не лише людей чи інфраструктури, а й культурних надбань та їх привласнення військами загарбників. У післявоєнний період багатьом націям довелося зосередитися на відновленні та збереженні своєї культурної спадщини, яка була пошкоджена або знищена під час війни.

Для України генеза формування політик охорони культурної спадщини та культурних надбань виявилась доволі неоднозначною. Закладені діями Української революції 1917-1921 років основи щодо визнання, окреслення цінності та охорони культурного коду в об'єктах культурної спадщини були деконструйовані чи знищені за часів більшовицької окупації України. Радянська влада виробляла політики щодо розмивання національної ідентичності, знищуючи ті пам'ятки культурної спадщини, що не можливо адаптувати у політичний наратив чи привласнюючи собі об'єкти, що могли б підсилити статус титульної нації. Загалом же, управління та охорона мали радше атрибутивний характер.

Сучасна Україна в основі керувалась Законом України «Про охорону культурної спадщини» від 2000 року й зі досить змінним успіхом виконувала свій обов'язок щодо охорони та збереження пам'яток культурної спадщини. Наслідуючи радянську поведінкову модель, українські політики хоч і містили міжнародні стандарти у галузі, проте реалізацію втілювали шляхом використання застарілих практик.

Проте, після інтервенції у 2014 Російської Федерації на територію нашої держави, й після початку Російсько-Української війни 24 лютого 2022 року, питання зміни політик й розробки нового плану дій щодо збереження, повернення та відновлення культурної спадщини України набуває нових значень. Лише за останній рік кількість пам'яток культурної спадщини, що була пошкоджена чи знищена, зросла за позначку 500¹, а на відбудову культурних об'єктів, пошкоджених внаслідок російської агресії, знадобиться близько 100 млрд доларів².

Війна не лише оприявила цінність культури, що може бути втрачена, а й підсвітила проблеми чинної державної політики. Повоєнна політика базуватиметься на наявній архітектурі, проте має мати свою специфіку й керуватись відмінними від мирного часу принципами. Необхідність дослідження галузі й визначення дієвих механізмів вироблення відповідних повоєнних коректив й зумовлює **актуальність даної роботи**.

Об'єктом дослідження є правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини.

Предметом роботи є вироблення державної політики у сфері охорони культурної спадщини першої категорії в повоєнній Україні.

Метою кваліфікаційної роботи є теоретичне обґрунтування змін у виробленні державної політики у сфері охорони культурної спадщини, що мають відбутися в повоєнній Україні, та визначення дій органів влади з їхньої реалізації.

Відповідно до означеної мети, дослідницькими **завданнями є**:

- установити сутність культурної спадщини, сучасні підходи до її охорони й причини їхнього змінення з часом, обґрунтувати необхідність

---

¹ Мапа культурних втрат. URL: <https://uaculture.org/culture-loss/> (дата звернення від 04.05.2023).

² На відбудову культурної інфраструктури України потрібно \$7 мільярдів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3699965-na-vidbudovu-kulturnoi-infrastrukturi-ukraini-potribno-100-milardiv-mkip.html> (дата звернення від 04.05.2023).

коригування політики у сфері охорони культурної спадщини у повоєнний період;

- описати політику у сфері охорони культурної спадщини в Україні, встановити ключові проблеми її вироблення, визначити, як ці проблеми вирішувалися в інших державах, виявити кращі міжнародні практики;

- визначити нові механізми та інструменти політики у сфері охорони культурної спадщини, розробити рекомендації органам влади з їхнього впровадження у повоєнній Україні.

Методологія дослідження залучатиме наступні підходи: метод аналізу та синтезу, контент-аналіз, структурний аналіз, теоретичний аналіз, історичний та компаративний методи, а також системний та інституціональний методи.

Для виконання мети та дослідницьких завдань у роботі було використано наступні **джерела**: Закони та підзаконні акти України, що регламентують державні політики у сфері охорони культурної спадщини чи дотичних сферах; закони та підзаконні акти Великої Британії, Японії, Італії та ФРН, що стосувались вироблення державної політики у сфері охорони культурної спадщини у повоєнний період; Конвенції, пакти, декларації та інші документи міжнародних інституцій, що опікуються питаннями охорони культурної спадщини.

До використаної **літератури** належать праці таких вітчизняних дослідників як І. Арістова, В. Бадяк, К. Білаш, М. Вегеш, П. Голач, О.Денисенко, О. Зараховський, Г. Ковальчук, Т.Курило, К. Липа, О.Литвиненко та О.Чальцева. Серед зарубіжних дослідників питань культурної спадщини варто виокремити наукові доробки Л. Харальда, М. Халаф, В. Логана, Д. Ловенталь та М. Аніко. Окремо, також варто підкреслити дослідження зарубіжних досвідів вироблення повоєнних політик дослідників Р. Бендікс, А. Еггерт, Дж. Доннеллан та М. Харді.

Структура роботи зумовлена визначеними метою та завданнями і складається з трьох розділів.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИРОБЛЕННЯ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

1.1 Понятійно-категоріальний апарат дослідження

Якщо термін «культура» відомий людству з прадавніх часів, то поняття «спадку» й «культурної спадщини» пережило декілька віх інституалізації. «Спадок», за сучасним визначенням, є будь-яким «майном і т. ін., що переходить після смерті його власника до іншої особи»³, тоді як культурний спадок є обраним об'єктом, «продуктом відбору суспільством»⁴.

Концепція культурної спадщини та її охорони почала формуватися в період Середньовіччя, коли релігійні установи стали її основними «охоронцями». Монастирі та церкви взяли на себе зобов'язання зберігати й охороняти твори мистецтва, рукописи та інші культурні артефакти⁵.

У XIX столітті відновився інтерес до охорони культурної спадщини, частково спричинений зростанням націоналізму⁶. Багато країн прагнули продемонструвати давність свого народу та зберегти свою культурну спадщину як спосіб утвердження своєї ідентичності. Це призвело до створення національних музеїв і культурних закладів, які займалися збереженням і популяризацією національної культурної спадщини.

У XX столітті потреба в охороні культурної спадщини стала більш актуальною через руйнування, спричинені війною та конфліктами. Зокрема, під час Другої світової війни, було знищено багато культурних артефактів і будівель. У відповідь на це, у 1945 році була створена ЮНЕСКО⁷ (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури) з мандатом охороняти

³ Словарь української мови / За ред. Б. Грінченка. Київ, 1907-1909. Т. 4. С. 172.

⁴ Logan W. S. Closing Pandora's Box: Human Rights Conundrums in Cultural Heritage. *Cultural heritage and human rights*. New York, 2007. P. 34.

⁵ Ireland T., Schofield J. The Ethics of Cultural Heritage. New York, 2015. P. 5.

⁶ Anico M. Representing identities at local municipal museums: Cultural forums or identity bunkers. *Heritage and Identity: Engagement and Demission in the Contemporary World*. Longon, 2008. P. 39.

⁷ A Chronology of UNESCO, 1945-1987: facts and events in UNESCO's history with references to documentary sources in the UNESCO Archives and supplementary information in the annexes 1-21. Paris, 1987. P. 23.

культурну спадщину в усьому світі, що ознаменувало оформлення міжнародного правового статусу охорони культурної спадщини.

Ключові міжнародні організації та окремі дослідники по-різному означають термін «культурна спадщина». Так, відповідно до Конвенції про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини ЮНЕСКО, культурна спадщина визначається як «спадщина фізичних артефактів і нематеріальних атрибутів групи або суспільства, які успадковані від минулих поколінь, зберігаються в сьогоденні та даруються на благо майбутніх поколінь»⁸. Ключовою тезою тут постає цінність спадщини як блага для майбутнього.

Інше визначення цього поняття пропонує дослідник Тімоті Дален й визначає її як «матеріальні та нематеріальні аспекти людської культури, які були успадковані від минулих поколінь і цінуються як вираження ідентичності та безперервності»⁹. Т. Дален наголошує на важливості культурної спадщини у формуванні індивідуальної та колективної ідентичності, а також як засобу підтримки зв'язків між минулими, теперішніми та майбутніми поколіннями.

Хоч позиції дещо різняться між собою, спільною точкою означення є перелік різних типів надбань людства, що у свою чергу представлені такими категоріями (табл. 1.1):

- а) матеріальна спадщина;
- б) нематеріальна спадщина;
- в) природна спадщина.

Окрім терміну «культурна спадщина» в українському й світовому дискурсі є ще два суміжних поняття: «культурні цінності» та «культурне надбання».

Дефініцію терміну «культурні цінності» знаходимо в Законі України з відповідною назвою «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей»: «об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє,

---

⁸ UN Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO). Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 16 November 1972. Available at: <https://www.refworld.org/docid/4042287a4.html> (accessed 02.05.2023).

⁹ Timothy, D. Cultural Heritage and Tourism. 2nd edn. New York, 2020. P. 74.

історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України»¹⁰. Де-юре, відмінність між «культурною спадщиною» та «культурною цінністю» доволі незначна, хіба що категорія «спадщини» розширюється й на природні об'єкти. Глибина різниці знаходиться у прикладному вимірі – «цінність» етимологічно походить від ціни, тобто вартості, й у межах українського законодавства існує в контексті митних політик вивезення та ввезення, тоді як «спадщина» більше корелює з історією та ідентичністю.

Третім терміном є «культурне надбання», що у Положенні про Державний реєстр національного культурного надбання окреслюється як «об'єкти матеріальної та духовної культури виняткової історичної, художньої, наукової чи іншої культурної цінності, що мають важливе значення для формування національної самосвідомості українського народу і визначають його вклад у всесвітню культурну спадщину»¹¹. Фактично, термін дублює два попередні, що засвідчує радше недосконалість українського законодавства, аніж загальну термінологічну дилему. Терміни мають право на самостійне існування навіть у межах одного документу (ЮНЕСКО у своїх програмних документах використовує як термін *cultural heritage*, так і *cultural property*). Ключова прогалина полягає в тому, що в українському законодавстві жодне з цих понять не включає нематеріальну культуру, хоча це мало б бути задекларовано в межах «об'єктів культурної спадщини» у відповідному Законі України «Про охорону культурної спадщини»¹².

Охорона культурної спадщини стосується зусиль, спрямованих на охорону та збереження матеріальних і нематеріальних культурних активів суспільства й має на меті запобігти знищенню, пошкодженню або втраті цих

---

¹⁰ Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999 № 1068-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text> (дата звернення 05.02.2023).

¹¹ Положення про Державний реєстр національного культурного надбання: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 р. N 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-92-%D0%BF#Text> (дата звернення від 05.02.2023).

¹² Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення від 05.02.2023).

активів. У вітчизняному законодавстві це поняття окреслюється як «система правових, організаційних, фінансових, матеріально-технічних, містобудівних, інформаційних та інших заходів з обліку (виявлення, наукове вивчення, класифікація, державна реєстрація), запобігання руйнуванню або заподіяння шкоди, забезпечення захисту, збереження, утримання, відповідного використання, консервації, реставрації, ремонту, реабілітації, пристосування та музеєфікації об'єктів культурної спадщини»¹³.

Фактично, охорона означених об'єктів відбувається на рівні певних політик та розроблених організаційних систем й, відповідно, державна політика з охорони культурної спадщини є рядом дій, рішень і стратегій, прийнятих урядом чи державними органами щодо культурної спадщини. Охорона об'єктів культурної спадщини здійснюється як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях й покладена на «органи охорони культурної спадщини»¹⁴. Серед державних органів, на які покладено відповідальність варто визначити центральні органи виконавчої влади, обласні, районні, міські державні адміністрації, а також виконавчі органи сільських та місцевих громад¹⁵.

Вироблення державних політик у сфері охорони культурної спадщини також визначається специфікою періоду перебування держави у мирному та воєнному часі. У межах цього дослідження буде сформовано рекомендації до вироблення державної політики у повоєнний час, що де-факто визначається як «мирний», проте має свою специфіку. Політика охорони культурної спадщини в післявоєнний час відрізняється від розвитку політики в мирний період декількома ознаками¹⁶:

а) Терміновість: у післявоєнні часи необхідність захисту культурної спадщини часто є терміновою та негайною, оскільки руйнування, спричинені

---

¹³ Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення від 05.02.2023).

¹⁴ Там само. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення від 05.02.2023).

¹⁵ Там само. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення від 05.02.2023).

¹⁶ Cultural heritage in postwar recovery : papers from the ICCROM Forum held on October 4-6, 2005. Rome, 2007. P. 68.

війною, можуть призвести до непоправної шкоди культурним цінностям. Післявоєнна політика часто зосереджується на заходах реагування на надзвичайні ситуації, таких як стабілізація та відновлення пошкодженої культурної спадщини;

б) Пріоритезація: якщо у мирний час відповідні політики часто розробляються на основі довгострокового планування та визначення пріоритетів, то у повоєнний час пріоритети можуть змінитися через раптове знищення культурної спадщини. Така політика потребує адаптації й зосередження уваги на збереженні культурної спадщини, що перебуває під загрозою зникнення;

в) Міжнародне співробітництво: це може передбачати співпрацю між різними країнами та міжнародними організаціями. Для держави це можливість залучитись фінансовою та технічною підтримкою, а також можливість перейняти досвід у відновленні та збереженні культурної спадщини від партнерів;

г) Залучення громад: у післявоєнні часи місцеві громади можуть відігравати вирішальну роль у захисті культурної спадщини. Як і у випадках надзвичайних ситуацій, громадяни можуть бути першими, хто відреагує на завдану шкоду й допоможе запобігти подальшим збиткам. Для використання цього потенціалу варто розробити політику для залучення та підтримки місцевих громад у захисті культурної спадщини.

Окрім окреслення рамки розуміння вищезазначених термінів, у межах цього дослідження варто розглянути ще ряд понять, серед яких «реституція» та «цифрова спадщина».

Значущим терміном у виробленні повоєнних політик є поняття «реституція» та його частковий в окреслених контекстах відповідник – «репатріація». Взагалі, відповідно до Словника української мови, реституція це «повернення за мирним договором майна, що було неправомірно вилучене під час війни однією державою з території іншої держави»¹⁷. У контексті

---

¹⁷ Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ, 1977. Т.8. С. 515.

культурної спадщини, реституція культурних цінностей є нічим іншим, як поверненням рухомих об'єктів культурної спадщини їх власникам(державі) у випадку незаконного присвоєння, переважно в часи війни. Якщо в Україні прийнято послуговуватись терміном «реституція», то англomовне середовище зазвичай використовує версію «репатріація» (Repatriation of cultural heritage). Мистецтвознавиця та журналістка Катерина Липа пропонує залишити в сучасному українському дискурсі обидва терміни, розмежувавши важливу особливість – причину самого акту присвоєння об'єкту культурної цінності: «у ЮНЕСКО нині є структура (міжурядовий комітет ICPRCP), яка має займатися питаннями повернення культурної спадщини у випадках, коли міжнародні конвенції застосувати неможливо. Тобто йдеться про артефакти, вивезені з країни створення не у ході війни. До других частіше застосовують звичний термін "реституція", до перших – "репатріація"»¹⁸.

Так чи інакше, але обидва терміни позначають одне – мародерські політики війни щодо присвоєння об'єктів культурної спадщини іншими суб'єктами й підстави до їх повернення. У контексті української політики це питання постає особливо важливим через дві причини: а) значна частина українських культурних надбань була або вивезена до Росії за часів СРСР, або знищена в ході воєнних дій 2014-2023 років; б) Україна досі не має відповідного законодавства у сфері реституції.

Ще одним терміном, вартим уваги в межах цього дослідження, є «цифрова спадщина». Посилаючись на програмні документи міжнародних інституцій, дослідниця Людмила Приходько дає таку дефініцію: «Загальноживаний термін "цифрова спадщина" має подвійне значення: культурна спадщина в цифровій формі або оцифрована (в електронній формі) культурна спадщина, тобто йдеться про створення електронних (цифрових)

---

¹⁸ Липа К. Реституція чи репатріація: шанс на повернення культурних скарбів. URL: https://lb.ua/culture/2020/06/22/460389_restitutsiya_chi_repatriatsiya_shans.html (дата звернення від 05.02.2023).

копій історичних документів та артефактів»¹⁹. Сучасні практики, зокрема послуговуються такими методами як «3D моделі, 3D-сканування, бази даних і цифрові паспорти, доповнену реальність, зйомку за допомогою дрона, лазерне сканування, фотограмметрію, цифровий сторітелінг, VR»²⁰. У контексті як військового, так і післявоєнного часу використання подібних технологій дасть можливість зберегти хоча б у віртуальному вимірі значну частину цінних об'єктів культурної спадщини. Перелічені методи також можуть допомогти дослідникам і науковцям якісно готувати проекти з відновлення чи реставрації тих об'єктів, що зазнали пошкоджень. Наразі цей підхід є одним з найбільш використовуваним у Європі та світі й може бути органічно інтегрованим у наші практики.

1.2 Основні підходи до коригування політики під впливом середовища

Оскільки задекларованою метою цього дослідження є формування рекомендацій щодо коригування відповідних політик, ключовим значенням тут є творення й управління змінами. У межах цього дослідження управління змінами є основою для коригування наявних політик, відповідно до повоєнних викликів.

Вперше концепцію управління змінами було представлено в ХХ столітті дослідником Массачусетського технологічного інституту Куртом Левіним. У 1951 році К. Левін опублікував статтю під назвою «Теорія поля в соціальних науках: вибрані теоретичні статті»²¹. У роботі були представлені його ідеї щодо управління змінами та способів ефективного управління змінами в організаціях. К. Левін стверджував, що зміни в організаціях включають триетапний процес: розморожування, зміна та повторне заморожування²².

---

¹⁹ Приходько Л. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив ХХІ століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу). 2019. № 2. С. 67-92.

²⁰ Як зберегти культурну спадщину. URL: <https://ukrainer.net/zberehty-tsyfrovu-spadshchynu/Text> (дата звернення 05.02.2023).

²¹ Levin K. Field Theory of Social Science: Selected Theoretical Papers. New York, 1951. P 40.

²² Там само. С. 40.

Перший етап – «розморожування», передбачає створення умов, за яких зміна стає необхідністю. Він включає в себе руйнування існуючих моделей поведінки та переконань і досягається шляхом залучення різних стратегій, зокрема «створення відчуття терміновості, створення коаліції підтримки, надання інформації та навчання»²³. Фактично, основний принцип першого етапу – створити почуття незадоволення поточним станом справ. На ньому лідер має потурбуватись про усунення таких перешкод як надлишкова архаїчна бюрократизація процесів, що стагнує заплановані зміни, брак ресурсів, а також обрати правильну стратегію для опору змінам.

Другий етап – «зміна», є процесом спільного напрацювання нових практик, їх тестування та модифікація, відповідно до поставлених цілей. Зазвичай цей етап є найскладнішим й вимагає залучення як команди, так і лідера. Для якісного проведення другого етапу необхідний чіткий план дій, розроблені інструкції та зворотний зв'язок. Кожен залучений учасник процесу має усвідомлювати як покладені на нього задачі, так і цінність фінального продукту.

Заключний етап – заморожування, фактично є інституалізацією напрацьованих практик та «нормуванням» їх як бажаних, важливих та постійних. За умови якісного втілення третього етапу напрацювання стають частиною культури та практики організації. Для лідера цей етап передбачає також сприяння подальшій підтримці цих змін, шляхом заохочення та додаткового навчання команди, а також оцінювання отриманих результатів.

Загалом, концепція управління змінами К. Левіна наголошує на важливості створення сприятливого середовища для змін, впровадження їх у свідомий і спланований спосіб, а також включення нових моделей поведінки та практики в культуру організації.

Описана модель К. Левіна лягла в основу подальших напрацювань у сфері управління змінами, які деталізували процеси або відкрили інші площини роботи як на індивідуальному, так і на командному рівнях. У межах цього

---

²³ Levin K. Field Theory of Social Science: Selected Theoretical Papers. New York, 1951. P 60.

дослідження варто розглянути моделі, що на різних етапах, підсилюватимуть доробок К. Левіна: Модель переходу Вільяма Бріджерса²⁴ (Bridges Transition Model) та розроблена Джеффом Хайаттом модель ADKAR²⁵, як дієві методики роботи зі спротивом; модель Дослідження дій²⁶, розроблена дослідниками Стівеном Кеммісом та Робіном Мактаггартом, як ефективна формула провадження змін та роботи з залученням та 8-крокова модель Джона Коттера²⁷ як комплексна зважена модель управління змінами.

«Модель переходу» В. Бріджерса — це специфічна модель управління змінами, що сфокусована більше на індивідуальному емоційному опрацюванню змін в команді. Вона допомагає лідерам змін оцінити й вибудувати процес «розмороження», подолавши сили опору в команді й конвертувати їх у сили, що підтримують зміни («силове поле» К. Левіна). Модель Бріджерса визначає три ключові етапи: закінчення, нейтральна зона та новий початок.

а) «Закінчення» передбачає усвідомлення проблеми і відмову від старих способів ведення справ. Цей етап найбільш емоційний для команди й може викликати заперечення, гнів і спротив. Тут лідеру важливо оцінити причини проявленої емоції, пропрацювати її та докласти максимально зусиль для вибудови аргументації та освітньої діяльності. Доцільним на першому етапі також буде використання «Шкали для вивчення опору змінам»²⁸ Шауля Орега, що покликана визначити диспозиційну схильність особистості до опору змінам;

б) «Нейтральна зона» є проміжним етапом до нової дії. Перехід на цю ланку характерний вищою, порівняно з попереднім, лояльністю, проте усе ще з наявним страхом до дії. Важливим для другого періоду є продовження

²⁴ Bridges, W. *Managing transitions: Making the most of change*. Da Capo, 2003. 346 p.

²⁵ Hiatt J. M. *ADKAR: A Model for Change in Business, Government and our Community*. Prosci Research, 2006. 146 p.

²⁶ Kemmis St., McTaggart R., Nixon Rh. *The Action Research Planner: Doing Critical Participatory Action Research*. Singapore, 2014. 200 p.

²⁷ Kotter J, Cohen D. *The Heart of Change: Real Life Stories of How People Change Their Organization*. Boston, 2002. 234 p.

²⁸ Oreg. S. Resistance to change: Developing an individual differences measure. *Journal of Applied Psychology*. 2003. 88(4). P. 680-693.

освітньої діяльності для команди й вибудування образу рольової моделі в лиці лідера команди;

в) «Новий початок» є завершальною ланкою між «розморожуванням» та «зміною». Це період нарощування діяльності, який вимагає підтримки та лояльності від лідера.

Модель В. Бріджеса чітко окреслює важливість правильної комунікаційної та поведінкової моделі на першому етапі впровадження змін й підкреслює необхідність спілкування, підтримки та керівництва протягом усього процесу переходу. Її також можна екстраполювати й на зовнішню комунікацію щодо провадження змін, оскільки громадський сектор теж може бути «командою», з якою працюватиме держава для вироблення спільних рішень.

Суміжним до моделі В. Бріджеса є модель «ADKAR»²⁹, розроблена Дж. Хайаттом. Вона декларує важливість роботи з командою та індивідами над зміною ціннісних переконань.

Поняття «ADKAR» є акронімом, що складене з п'яти перших літер принципів моделі:

- а) обізнаність (awareness), як розуміння необхідності змін;
- б) бажання (desire), як формування бажання брати участь у змінах;
- в) знання (knowledge), наявність у людей необхідних знань та навичок;
- г) здібності (ability), як розвиток здатності людей впроваджувати зміни;
- г) підкріплення (reinforcement), як підтримка змін.

Фактично, ADKAR, як і модель В. Бріджеса, сфокусована лише на «розморожуванні» й підготовці до «зміни», проте не включає в себе ані механізмів провадження самих змін, ані принципів моніторингу чи оцінки.

Іншою за своєю суттю моделлю управління змінами є «Дослідження дій» (Action Research), розроблена дослідниками Стівеном Кеммісом та Робіном

---

²⁹ Hiatt J. M. ADKAR: A Model for Change in Business, Government and our Community. Prosci Research, 2006. P. 56.

Мактаггартом³⁰ – «модель управління змінами, яка підкреслює важливість співпраці між агентами змін і людьми, на яких ці зміни впливають. Модель передбачає цикли планування, впровадження та оцінювання, і вона наголошує на використанні даних і зворотного зв'язку для керування процесом змін»³¹. Характерною відмінністю цієї моделі від попередніх є те, що вона покриває зони «зміна» та «заморожування», не акцентуючи увагу на ліквідації потенційному опору змінам.

Процес зазвичай включає чотири ключові етапи: планування, дії, спостереження та роздуми. Етап «планування» покликаний для роботи зі зацікавленими сторонами і стейкхолдерами, у процесі якого визначаються опорні точки змін й розробляється рішення щодо їх втілення. На етапі «дії» план запускаються процеси змін. Для оцінки ефективності плану збираються відгуки. Етап «спостереження» повністю присвячений аналізу зібраних даних та оцінці ефективності обраного плану. На цьому етапі також можливі незначні коригування планів та подальше вимірювання. Заключний етап – «рефлексія» присвячений поверненню до роботи з зацікавленими сторонами та стейкхолдерами. Тут відбувається корекція планів, відповідно до отриманих результатів аналізу і впроваджується етап «заморожування» найкращих практик.

Однією з ключових сильних сторін дійових досліджень є наголос на співпраці та участі. Залучаючи зацікавлені сторони до процесу змін, дослідження дій гарантує, що всі працюють над спільною метою, що може сприяти формуванню зацікавленості та відданості змінам. Крім того, використання даних і зворотного зв'язку може допомогти переконатися, що зусилля щодо змін базуються на доказах і є ефективними.

---

³⁰ Kemmis St., McTaggart R., Nixon Rh. The Action Research Planner: Doing Critical Participatory Action Research. Singapore, 2014. P 43.

³¹ Там само. С. 56.

Заключною у цьому підрозділі моделлю управління змін є «8-крокова модель» Джона Коттера³². Вона розширює й уточнює етапи К. Левіна, рівномірно розподіляючись на усі три принципи його методу управління змінами.

8-крокова модель Дж. Коттера складається з таких етапів:

Блок 1 – створення відповідного «клімату змін»:

а) Сформууйте відчуття терміновості – створення умов, за яких зміна стає необхідністю;

б) Сформууйте потужну коаліцію – подолання опору змінам та формування лояльності;

в) Створіть бачення змін – вибудова візії та плану дій.

Блок 2 – залучення та заохочення учасників:

г) Повідомте своє бачення – інформування щодо плану дій та залучення стейкхолдерів;

г) Допоможіть іншим діяти відповідно до бачення – делегування завдань та усунення перешкод;

д) Створюйте короткострокові перемоги – публічна демонстрація короткострокових досягнень для заохочення учасників змін та формування кредиту довіри.

Блок 3 – імплементація та підтримання змін:

е) Консолідуйте здобутки та створюйте більше змін – використання імпульсу від перших перемог, щоб стимулювати подальші зміни та зробити їх частиною звичайних процесів;

є) Закріпіть нові підходи в культурі організації – інституалізація та закріплення практик.

Цей метод містить у собі загальні принципи кожного розглянутого вище підходу до управління змінами й може бути успішно використаним для

---

³² Kotter J, Cohen D. The Heart of Change: Real Life Stories of How People Change Their Organization. Boston, 2002. 234 p.

розробки рекомендацій щодо вироблення державної політики у сфері охорони культурної спадщини зокрема.

1.3 Методологія дослідження та обрані підходи

Методологія дослідження є ключовим аспектом будь-якого наукового доробку. Вона забезпечує структуру для проведення досліджень у систематичний спосіб, дозволяючи збирати й аналізувати дані надійним, дійсним і релевантним способом. Поділяючи позицію Ірини Арістової, варто зазначити, що схема методології цього наукового дослідження а) враховує як результат, так і процес організації наукового дослідження; б) маршрут зазначеної схеми доцільним для цієї сфери політики; в) змістові характеристики елементів й обрані матеріали можуть бути різними, проте водночас доцільними в дослідженні³³.

Для цієї праці було використано загальнонаукові методології, зокрема метод аналізу та синтезу, контент-аналіз, структурний аналіз, теоретичний аналіз, історичний та компаративний методи, а також системний та інституціональний методи. (табл. 1.2). Обрані методи дали можливість як проаналізувати теоретичну площину проблеми дослідження, пропрацювати опорний термінологічний словник, так і заглибитись в дискурс управління змінами та вироблення державних політик у сфері охорони культурної спадщини. Обрані методології допомогли опрацювати як вітчизняний, так і на зарубіжний досвід. На основі цих даних сформовано заключні рекомендації вироблення політики.

У межах підрозділу варто також окреслити не лише методологію дослідження, а й методи та підходи публічної політики, керуючись якими будуть сформовані рекомендації у заключному розділі.

У сучасний час розвиток суспільно-політичних інститутів і процесів вимагає постійного вдосконалення методології державного управління,

---

³³ Арістова І. Органи публічної влади України в умовах розбудови інформаційного суспільства : методологія дослідження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2019. Вип. № 58. Т. 1. С. 177-186.

особливо в умовах глобалізації, децентралізації та європеїзації в Україні. Для ефективного державного управління необхідний комплексний підхід, який поєднує як теоретичні обґрунтування, так і практичні міркування. Характеристики кожного методу є вираженням конкретного вибору, заснованого на теоретичних обґрунтуваннях і практичній доцільності³⁴.

Посилаючись на класифікацію у дослідженні Олени Чальцевої, розглянемо такі методи: інституціональний, системний та мережеву теорію³⁵.

Як зазначає О. Чальцева «неоінституціоналізм звертає увагу на те, як відбувається зміна інститутів, особливо шляхом "запозичення" зразків з уже існуючих інститутів (на глобальному і державному рівнях)»³⁶. Для сьогоденних українських реалій цей підхід є цінним, оскільки враховуючи кращі зразки творення певних політик у аналогічних чи подібних ситуаціях (до прикладу повоєнна відбудова), це дасть змогу врахувати похибки та використати найкращі практики. Цей метод може бути також важливим й для вибудови внутрішніх політик. Так, дослідник Б. Г. Пітерс вказує що «Інституціональний аналіз можна застосовувати при вивченні взаємовідносин між державою і суспільством також, як і інститутів власне державного сектора»³⁷.

Системний підхід, у свою, чергу, дозволить розбудувати стійкі інститути, залучивши «горизонталі». О. Чальцева, з посиланням на Е. Гідденса зауважує, що «У системному підході для характеристики стійких аспектів структури систем використовується поняття "інститути". Так, автор вважає, що вони є найбільш стабільними рисами соціальних систем, покликаними упорядковувати й регулювати соціальні практики»^{38,39}.

---

³⁴ Вегеш М. Основні напрямки наукових досліджень кафедри політології і державного управління УжНУ. Ужгород, 2022. С. 77.

³⁵ Чальцева, О. М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна. Вінниця, 2017. С. 54.

³⁶ Там само. С. 54.

³⁷ Peters, B. Institutional theory: problems and prospects. Wien: Institut für Höhere Studien (IHS), 2000. P. 14.

³⁸ Чальцева, О. М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна. Вінниця, 2017. С. 74.

³⁹ Whittington R. Giddens, structuration theory and strategy as practice. *Theoretical Resources: Social Theory*. Cambridge, 2015. P. 150.

Мережева теорія може бути цікава для цієї праці саме з позиції посередництва між різними суб'єктами, а саме трикутником держава бізнес громадський сектор, для вирішення проблем політики. Як влучно вказує Девід Ноук «Основи мережевого аналізу складаються з двох основних компонентів: вузлів, позицій або акторів, які є набором об'єктів, і фронтів, з'єднань або зв'язків, які є наборами зв'язків між цими об'єктами»⁴⁰. Такий підхід, за коректного визначення акторів та точок взаємодій, дозволить вибудувати менш крихкі та врівноважені системи, що у свою чергу гарантуватимуть дотримання розроблених рішень.

1.4 Висновки до розділу 1

Установлено, що культурною спадщиною називають перелік матеріальних і нематеріальних елементів минулого суспільства, які успадковані від попередніх поколінь, збережені в сьогоденні й визначені як такі, що мають унікальну цінність для майбутніх поколінь. Культурна спадщина представляє унікальну ідентичність спільноти та є важливою частиною людського досвіду.

Охороною культурної спадщини є діяльність обраних органів влади, для запобігання знищення, пошкодження або втрати цих активів. Функції охорони культурної спадщини, відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» покладено на «органи охорони культурної спадщини», зокрема на центральні органи виконавчої влади, обласні, районні, міські державні адміністрації, а також виконавчі органи сільських та місцевих громад

Доведено, що в повоєнний період вказана політика має бути скоригована й має керуватись наступними ознаками: терміновість, пріоритезація, міжнародне співробітництво та залучення громад. Це обумовлено тим, що у повоєнний період існує загроза невідворотних наслідків пошкодження чи зникнення певних об'єктів, а також необхідністю перерозподілу ресурсів для вирішення ряду інших проблем. Вироблення повоєнної політики вимагатиме

---

⁴⁰ Knoke D. Political Networks. The Structural. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. P. 158.

також визначення ключових підходів до коригування політики під впливом середовища а також методів публічної політики, застосування яких допомагатиме досягати найкращих результатів управління змінами у обраній галузі.

Понятійно-категоріальний апарат дослідження окреслений основними термінами, зокрема: «культурна спадщина», «культурна цінність» та «культурне надбання», «охорона культурної спадщини», «повоєнна політика»; серед специфічних також виділено поняття «реституція» та «цифрова спадщина».

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЧИННИХ ПРАКТИК ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ ДЕРЖАВАХ

2.1 Державне регулювання у сфері охорони культурної спадщини в Україні та його ключові проблеми

За тридцять два роки незалежності, Україна вперше стикається з потребою розробки специфічної повоєнної політики у сфері охорони культурної спадщини. Хоч воєнні дії на території України точаться з 2014 року, заходи, спрямовані на збереження чи охорону регіональної культурної спадщини здійснювались в межах керувань військового часу. Після 24 лютого 2022 року театр воєнних дій було розгорнуто на всю територію України й, відповідно, кількість потенційних і фактичних уражень пам'яток культурної спадщини значно зросла. Різна інтенсивність боїв у регіонах допомогла втілити ряд превентивних заходів щодо збереження та охорони, що діють і донині. У повоєнний період важливим завданням держави буде оперативно виробляти нову державну політику у сфері охорони культурної спадщини, орієнтуючись на наявну управлінську традицію в цій сфері та враховуючи її ключові проблеми.

Творення нормативного регулювання у сфері охорони культурної спадщини України до 2022 року можна розділити на два етапи: перший – від проголошення Незалежності у 1991 році до 2000 року; другий – від 2000 року, коли було прийнято Закон України «Про охорону культурної спадщини» до початку повномасштабного російського вторгнення в Україну (2022).

Основні концептуальні засади щодо охорони й використання надбань культурної спадщини було виокремлено в Конституції України, а саме в статтях 54 й 66: «Культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність»⁴¹ та «Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі,

---

⁴¹ Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. С. 16.

культурній спадщині, відшкодувати завдані ним збитки»⁴² відповідно. Варто додати, що ще до прийняття Конституції у 1996 році, діяла низка законодавчих актів, зокрема «Основи законодавства України про культуру»⁴³, які, проте, більше опирались на радянську ідеологічну традицію й нерідко дублювали засади Закону УРСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури»⁴⁴ 1978 року.

На подальше формування Закону України «Про охорону культурної спадщини» (2000) вплинули два інші недотичні закони – «Про правонаступництво України» (1991)⁴⁵ та «Про міжнародні договори України» (1993)⁴⁶. Обидва, вони окреслюють правила взаємодії України з міжнародною спільнотою: перший підтверджує зобов'язання держави продовжувати підтримувати ті права та обов'язки, які були прийняті Україною ще у складі СРСР (зокрема входження в склад ООН та ЮНЕСКО), а другий підтверджує принцип пріоритету міжнародних норм. Так, прийнятий у 2000 році Закон України «Про охорону культурної спадщини» значно відрізнявся від попередників й містив ряд ключових засад, окреслених у міжнародних договорах, зокрема рядом рекомендацій ЮНЕСКО^{47,48}. Загалом, як зазначає дослідниця Тетяна Курило, «новий Закон на відміну від попереднього Закону УРСР, справді ґрунтовно підходить до визначення та класифікації об'єктів охорони. Він регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою збереження та використання її,

---

⁴² Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. С. 18.

⁴³ ВВР України: Основи законодавства України про культуру, 1992. URL: <https://uaculture.org/culture-loss/> (дата звернення 04.05.2023).

⁴⁴ Про охорону і використання пам'яток історії та культури: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 13.07.1978 № 3601-09. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3600-09#Text> (дата звернення 05.02.2023).

⁴⁵ Про правонаступництво України Закон України від 08.06.2000 № 1543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text> (дата звернення 05.02.2023).

⁴⁶ Про міжнародні договори України: Закон України від 22.12.1993 № 3767-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення 05.02.2023).

⁴⁷ Рекомендації щодо міжнародних принципів, які застосовуються під час археологічних розкопок, від 16.11.1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_726#Text (дата звернення 05.02.2023).

⁴⁸ Рекомендації щодо найефективніших заходів забезпечення загальнодоступності музеїв, від 14.12.60. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_727#Text (дата звернення 05.02.2023).

захисту традиційного характеру середовища»⁴⁹. У майбутньому, було прийнято ще ряд важливих законів, що розкривали й посилювали нормативне регулювання сфери, зокрема «Про охорону археологічної спадщини»⁵⁰ (2004), «Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини»⁵¹ (2005) тощо.

Нормативне регулювання у сфері охорони культурної спадщини в Україні найкраще розглядати з позиції аналізу наявних проблем та юридичних колізій, оскільки такий підхід допоможе охопити більшість дотичних чи суміжних сфер й визначити підґрунтя для майбутніх рекомендацій.

Першою розглянутою тут проблемою є відсутність управлінської вертикалі. Як зазначено у Статті 3 Закону України «Про охорону культурної спадщини» «Державне управління у сфері охорони культурної спадщини покладається на Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважені органи охорони культурної спадщини»⁵². До зазначених органів охорони культурної спадщини належать:

- а) «центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері охорони культурної спадщини;
- б) орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим;
- в) обласні, районні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації;
- г) виконавчий орган сільської, селищної, міської ради»⁵³.

Якщо повноваження Кабінету Міністрів України досить артикульовані (Кабінет Міністрів України забезпечує проведення державної політики й є прикінцевою інстанцією затвердження усіх реєстрів), то уже повноваження

---

⁴⁹ Курило Т.В. Правова сторона культурної спадщини України. Львів, 2014. 152 с.

⁵⁰ Про охорону археологічної спадщини: Закон України від 14.03.2004 № 1626-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15> (дата звернення 05.02.2023).

⁵¹ Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини: Закон України від 14.03.2005 № 2391-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-15#Text> (дата звернення 05.02.2023).

⁵² Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення 05.02.2023).

⁵³ Там само. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення 05.02.2023).

центральных органів виконавчої влади викликають порушення цілісності управлінської архітектури. Центральні органи виконавчої влади не лише окреслені в множині, що потенційно може призвести до спотворення механізмів вертикалі, а й діляться на два окремих види: «ті, хто формують» й «ті, хто реалізують». Як наслідок, на сьогодні уже існують приклади таких викривлень: «У переважній більшості областей України підрозділи, що займаються охороною культурної спадщини, існують у складі управлінь або департаментів культури, культури і туризму, культури і мистецтв тощо відповідних державних адміністрацій... Більшість згаданих підрозділів, будучи підпорядкованими керівництву відповідних державних адміністрацій, є підконтрольними та підзвітними Міністерству культури України. Однак у Львівській і Херсонській областях ці підрозділи знаходяться у складі департаменту (управління) архітектури та містобудування і є підконтрольними та підзвітними Мінрегіону»⁵⁴.

У 2019 році Міністерством культури на інформаційної політики України було також створено два органи виконавчої влади, а саме Державну службу охорони культурної спадщини України і Державну інспекцію культурної спадщини України, що опікуватимуться питаннями охорони культурної спадщини. Створення одразу двох вузько направлених органів потенційно може викликати брак кадрів й конфлікт інтересів, а також ускладнити процес реалізації політики на локальному рівні.

Окрім відсутності алгоритму взаємодії з центральними органами виконавчої влади, потенційною проблемою стає й кадрова криза на локальних рівнях. Дослідниця Ольга Литвиненко так окреслює наявну проблему: «Сьогодні, практично у всіх областях підрозділи, що займаються охороною культурної спадщини, існують у складі управлінь чи департаментів культури, відповідних державних адміністрацій, тобто не мають окремого статусу, або відсутні взагалі. Кадровий склад – 1-3 особи при досить великому обсязі

---

⁵⁴ Б. а. Інституційні та правові проблеми збереження культурної спадщини. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/instituciyni-ta-pravovi-problemi-zberezheniya-kulturnoi> (дата звернення 05.02.2023).

повноважень»⁵⁵. Як наслідок – увесь процес реалізації політики у сфері охорони культурної спадщини на місцях може бути зупинено.

Не менш важливою проблемою, вартою огляду, є наповнення Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Державний реєстр нерухомих пам'яток України, створений відповідно до Постанови «Про затвердження Порядку визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» (далі Порядок) й наразі є ключовим державним реєстром. З моменту створення реєстру виникали й укорінювались ряд проблем: реєстрація об'єктів, що не несуть цінності; реєстрація об'єктів з помилковим маркуванням; неповнота списку; незрозуміла форма реєстрації.

Порядок визначає дуже загальну рамку оцінки об'єкта на відповідність його статусу «пам'ятки» (пункт 7, 8), й що, як наслідок, призвело до внесення ряду радянських монументальних скульптур, що не мають мистецької цінності, до реєстру⁵⁶. Цю проблему було виправлено після прийняття Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»⁵⁷, проте подібний кейс є радше прецедентом для інших введень в реєстр об'єктів, що лише номінально відповідають вимогам.

Ще однією проблемою нормативного регулювання саме в межах Державного реєстру нерухомих пам'яток України є відсутність розробленого алгоритму як внесення даних у реєстр, так і заміни цих даних за умови допущення помилки. Дослідник Олександр Зараховський визначає такі випадки: «Монумент на честь надання Києву Магдебурзького права, що є

---

⁵⁵ Литвиненко О.М. Напрями вдосконалення правових та інституційних механізмів збереження культурної спадщини. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-04/kulturna-spadshchyna-1.pdf> (дата звернення 05.02.2023).

⁵⁶ Зараховський О.Є. Сучасний стан державної реєстрації українських нерухомих об'єктів культурної спадщини. *Культура і мистецтво у сучасному світі*, 2019. Вип. 20. С. 91.

⁵⁷ Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09.04.2015 № 317-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (дата звернення 05.02.2023).

пам'яткою монументального мистецтва, занесений в список як пам'ятка історії. Також, в списку нерухомих пам'яток є плутанина щодо статусів: пам'ятнику Івану Франку в м. Львів надано статус національного, в той час як пам'ятний знак на честь засновників Києва, монумент Незалежності і пам'ятник Сагайдачному цього статусу не мають»⁵⁸.

Проте, найбільшою серед проблем варто визначити наповнення реєстрів. Незважаючи на те, що реєстри є публічними й процедура внесення також є відомою, лише близько 10% об'єктів нерухомої спадщини включено до Державного реєстру⁵⁹. Серед ключових проблем дослідник Володимир Бадяк визначає «надто складну і тривалу процедуру підготовки облікових документів, слабкий кадровий потенціал підрозділів місцевих органів виконавчої влади, що відповідають за охорону культурної спадщини і до повноважень яких належить подання пропозицій про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру»⁶⁰.

Наступною проблемою, яка варта уваги дослідження є конфлікт сфер впливу. Ще до прийняття Закону України «Про охорону культурної спадщини» існувала «роздвоєнність» центральних органів виконавчої влади, на кого покладено управління в цій галузі. Так, станом на сьогодні, дослідники Національного інституту стратегічних досліджень визначають одразу три органи центральної виконавчої влади, що є дотичними до формування та реалізації політик й містять конфліктні точки перетину: Міністерство культури та інформаційної політики; Мінрегіон; Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру, діяльність якої координується і спрямовується міністром аграрної політики та продовольства України.

---

⁵⁸ Зараховський О.Є. Сучасний стан державної реєстрації українських нерухомих об'єктів культурної спадщини. *Культура і мистецтво у сучасному світі*, 2019. Вип. 20. С. 90.

⁵⁹ Литвиненко О.М. Напрями вдосконалення правових та інституційних механізмів збереження культурної спадщини. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-04/kulturna-spadshchyna-1.pdf> (дата звернення 05.02.2023).

⁶⁰ Бадяк В. До питання реєстрації об'єктів культурної спадщини України з позицій фаховості та національної гідності. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Львів, 2013. № 24. С.348–367.

Окрім уже зазначених в попередніх пунктах питань підпорядкування й звітування різним міністерствам, конфлікт інтересів виникає й через непропрацьовані алгоритми археологічної експертизи перед початком будівництва й, як наслідок, ускладнена процедура розпорядження землею. Також залишається відкритим механізм переведення археологічних територій до категорії земель історико-культурного призначення⁶¹, що, у свою чергу, також може викликати незадоволення громадськості.

Заключною у цьому підрозділі проблемою нормативного регулювання у сфері охорони культурної спадщини в Україні є правове забезпечення реституції. Основним українським законом щодо ввезення та вивезення культурних цінностей є Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» 1999 року й у преамбулі зазначається: «Цей Закон регулює відносини, пов'язані з вивезенням, ввезенням та поверненням культурних цінностей, і спрямований на охорону національної культурної спадщини та розвиток міжнародного співробітництва України у сфері культури»⁶². Для запровадження механізму дії цього закону у 2000 році також утворено Державну службу контролю за переміщенням культурних цінностей. Варто відзначити, що хоч ця частина вітчизняного законодавства досить добре пропрацьована й відповідає ряду міжнародних стандартів, вона все ж має недоліки саме у сфері реституції, як поверненню незаконно вивезених об'єктів. Якщо на законодавчому рівні подібні норми можуть мати радше атрибутивний, аніж результативний характер, то попередня розробка стандартизованих процедур з залученням експертів може бути доречною.

Ще одним недоліком цього положення, як вдало зауважує Т. Курило є той факт, що «Законом прямо не передбачений такий вид вивезення за межі України культурних цінностей, як вивезення для їх збереження з подальшим

---

⁶¹ Денисенко О. А. Пам'яткоохоронне законодавство України на сучасному етапі, 2014. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/11770/1/zbir1-14-reform-zakonod_p104-106.pdf (дата звернення 05.02.2023).

⁶² Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 18.03.2004. 1068-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text> (дата звернення 05.02.2023).

обов'язковим поверненням у випадку воєнних дій, збройних конфліктів чи окупації»⁶³. Це зауваження, проте, має й зворотній аспект, що наразі діє як превентивний засіб – суб'єктивна поведінка «зберігача» таких цінностей у разі їх вивезення. На жаль, у світовій практиці існують прецеденти, коли об'єкти культурної спадщини були передані іншій державі на утримання в часи воєнного конфлікту, проте не були повернені після стабілізації. Тож цей коментар варто розглядати у контексті покращення вітчизняного законодавства, проте лише після розробки чіткого механізму його дії.

Серед інших проблем дослідники також визначають недосконалість законодавства у сфері покарань за знищення та пошкодження об'єктів культурної спадщини, термінологічну проблему, а також низький рівень залучення громадськості у питання вироблення відповідних політик.

Вироблення повоєнної політики у сфері охорони культурної спадщини в Україні вимагатиме врахування поточних проблем, оскільки вони можуть стагнувати процеси виявлення, ідентифікації та класифікації пошкоджених чи зруйнованих об'єктів, а також викликати подальші процесуальні конфлікти інтересів щодо відбудови регіонів України.

2.2. Зарубіжний досвід охорони культурної спадщини

Найближчим до порівняння досвідом повоєнної відбудови для світу є період відновлення після Другої світової війни. Бої, що точились майже на кожному материку, завдали непоправної шкоди людству й культурній спадщині зокрема. У післявоєнний період держави й міжнародні інституції почали активний процес відбудови, що передбачав питання відновлення й охорону об'єктів культурної спадщини.

Для цього дослідження було обрано чотири країни, чий досвід вироблення повоєнних політик у сфері охорони культурної спадщини може бути особливо корисним для України: Велику Британію, Японію, Італію та Федеративну Республіку Німеччини (Західну Німеччину), а також ряд

---

⁶³ Курило Т.В. Правова сторона культурної спадщини України. Львів, 2014. С. 100.

міжнародних організацій та документів, що мають важливе значення у формуванні нових культурних та охоронних парадигм.

Варто зауважити, що до матеріалів дослідження не буде долучено аналіз вироблення повоєнної політики у сфері культурної спадщини ані Німецької Демократичної Республіки (Східна Німеччина), ані інших країн, що входили до складу СРСР чи соціалістичного блоку. Комуністична партія використовувала сам принцип культури, так і культурну спадщину, як один з основних інструментів маніпуляції й насаджування ідеології, часто знищуючи ті об'єкти матеріальної й нематеріальної культури, що не збігались з обраним наративом⁶⁴.

2.2.1 Повоєнна політика інших держав у сфері охорони культурної спадщини

Незважаючи на те, що Велика Британія під час Другої світової війни зазнала значно менших пошкоджень пам'яток культурної спадщини, аніж материкова Європа чи Японія, саме дії британського уряду можна вважати зразковим прикладом вироблення повоєнних політик у зазначеній галузі. Причиною цьому може слугувати той факт, що Британія не зазнавала режиму окупації й не мала потреби у першочерговому відновленні власного політичного режиму та соціального устрою.

Вироблення політик у сфері охорони культурної спадщини Британії можна розділити на два сегменти: розробка законодавства та формування відповідних управлінських інституцій та просвітницьких практик. До законодавчих ініціатив належать Закон про історичні будівлі та старовинні пам'ятки 1953 року⁶⁵ та Закон про збитки від війни⁶⁶ розроблений ще за часи II Світової війни у 1941 році. До кращих інституційних практик можна віднести Раду історичних будівель Англії та Королівську комісію з історичних пам'яток.

---

⁶⁴ Курило Т.В. Правова сторона культурної спадщини України. Львів, 2014. С. 100.

⁶⁵ Historic Buildings and Ancient Monuments Act 1953. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/1-2/49/contents> (дата звернення 05.02.2023).

⁶⁶ War Damage Act 1941. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/4-5/12/enacted> (дата звернення 05.02.2023).

Закон про історичні будівлі та старовинні пам'ятки встановив основу для захисту та збереження об'єктів культурної спадщини у повоєнний період й містив декілька ключових управлінських позицій:

а) пріоретизація історичних пам'яток, що потребують відновлення: Закон дозволив уряду визначати та затверджувати класифікації пам'яток, що мають першочерговий статус відновлення;

б) делегування: уряд наділив місцеву владу відповідними повноваженнями щодо контролю, зміни чи реставрації об'єктів;

в) формування органів управління реформами: створено Рада історичних будівель Англії, що складається з фахівців релевантних галузей й надавала профільні рекомендації уряду;

г) визначення пріоритетності архітектурної спадщини над новою забудовою: запровадження дозволу на будівництво, отримання якого передбачає проведення експертизи й обрання методів, що не шкодитимуть об'єктам.

Закон про історичні будівлі та старовинні пам'ятки враховував також суспільний запит та занепокоєння щодо втрати історичних будівель і пам'яток через знесення чи перебудову. Серед важливих кроків його реалізації дослідник Девід Ловенталь також зазначає «запровадження системи планування та створення системи грантів для підтримки ремонту та обслуговування історичних будівель і пам'яток – усе це демонструє відданість справі збереження культурної спадщини країни. Ці заходи були розроблені, щоб забезпечити захист і збереження історичних будівель і пам'яток, навіть незважаючи на економічні та соціальні проблеми, пов'язані з післявоєнною реконструкцією»⁶⁷.

Загалом, запропоновані рішення дали можливість пріоретизувати пам'ятки культурної спадщини й запобігти їх руйнуванню у часи повоєнної відбудови.

---

⁶⁷ Lowenthal D. The heritage crusade and the spoils of history. New York: Cambridge University Press, 1998. С.100.

Другим запропонованим для цього дослідження нормативним актом є Закон про збитки від війни. Запроваджений ще за часів війни, він визначав основні дії держави щодо відшкодування збитків, в тому числі й надання компенсацій та допомоги власникам знищених будівель. Закон був розроблений з метою надання фінансової допомоги особам і організаціям, які постраждали від війни, а також сприяння реконструкції та відбудові пошкоджених територій. Відповідно до вказаного Закону, було також створено спеціальну Комісію з відшкодування збитків від війни, що відповідала за їх оцінку та визначення компенсації⁶⁸.

У контексті охорони культурної спадщини цей закон мав особливу специфіку – окрім індивідуальних збитків громадян, він також містив положення про пошкодження об'єктів культурної спадщини. «Закон містив положення щодо охорони будівель, які були визнані пам'ятками пам'яті, які були визначені як будівлі, що становлять особливий архітектурний чи історичний інтерес. Будівлі, які були занесені до пам'ятників, підлягали особливому захисту та мали право на компенсацію у разі пошкодження»⁶⁹. Такий всесторонній підхід до питання відшкодування збитків пришвидшив процеси відбудови регіонів, що зазнали найбільших ушкоджень та пришвидшив відновлення об'єктів культурної спадщини.

Окрім впроваджених законів, Велика Британія також створювала допоміжні інституції, що безпосередньо координували виконання усіх розроблених рішень та політик.

У 1953 році було створено уже згадану Раду історичних будівель Англії, основною функцією якої було консультування уряду щодо реалізації Закону про історичні будівлі. Рада відповідала за виявлення та обстеження будівель і пам'яток особливого архітектурного чи історичного значення, а також за надання рекомендацій щодо їх збереження та управління. Вона також

---

⁶⁸ Waelkens, M. The Development of Heritage Protection Policies: International and European Perspectives. *International Journal of Heritage Studies*, 2006. 22(3), pp. 173-185.

⁶⁹ Glendinning M. *The Conservation Movement: A History of Architectural Preservation*. London, 2013. P. 203.

координувала державний реєстр пам'яток, відповідаючи за його наповнення, експертизу у присвоєнні статусу та оцінці стану об'єктів.

Оскільки Рада історичних будівель Англії складалась переважно з експертів у різних галузях, вона також мала повноваження й компетенції виступати консультуючим бюро для місцевих органів влади та громадських організацій, розробляючи деталізовані плани реконструкцій, рекомендаційні листи щодо ремонтних та профільних робіт, а також стратегій розвитку об'єктів культурної спадщини⁷⁰.

Фактично, Рада історичних будівель Англії стала скоординованою й визнаною державою експертною групою, що координувала втілення запроваджених у законі реформ й надавала практичні рекомендації щодо відновлення пошкоджених об'єктів.

Окремого висвітлення у цій праці потребує й Королівська комісія з історичних пам'яток. Створена за довго до війни (у 1908 році) вона, проте, допомогла Раді історичних будівель Англії, підсилити свою експертизу. Основною метою комісії у повоєнні часи було надання консультаційних експертиз щодо відновлення об'єктів культурної спадщини у їх первинній формі. Саме Королівська комісія з історичних пам'яток ще з початку ХХ століття збирала й аналізувала усі історичні культурні об'єкти та проводила обстеження історичних будівель і пам'яток. Ці описи містили докладні дані щодо будівель і пам'яток, а також фотографії та малюнки⁷¹. У часи повоєнної відбудови цей інститут підсилив експертну комісію, таким чином забезпечивши відповідну реставрацію.

Окрім творення нормативної та інституційної у сфері охорони культурної спадщини бази досвід Великої Британії може бути важливим і в контексті провадження просвітницьких політик та роботі з громадськістю. Так, у 1944 році було оновлено Закон про вищу освіту, який переглянув концепти

---

⁷⁰ Glendinning M. *The Conservation Movement: A History of Architectural Preservation*. London, 2013. P. 403.

⁷¹ Glendinning M. *The Conservation Movement: A History of Architectural Preservation*. London, 2013. P. 203.

викладання історії й висвітлення теми культурної спадщини⁷². На додаток до цих змін, з 1950-х років на території усього Сполученого Королівства було проведено ряд відкритих семінарів, фестивалів та виставок для підвищення обізнаності про культурну спадщину країни⁷³.

Наступними країнами, чиї повоєнні політики варто дослідити є Італія та Японія. Обидві ці країни зазнали значних руйнувань у Другій світовій війні, проте обрали різні шляхи свого відновлення.

У повоєнний період Японія частково відтворила британську модель управління культурною спадщиною. Так, у 1950 році було прийнято Закон про захист культурних цінностей, що своїми засадами управління пам'ятками частково перетинається з Законом про історичні будівлі та старовинні пам'ятки Британії. Цей закон, проте, має ширшу сферу застосувань – він охоплює не лише менеджмент та охорону матеріальних об'єктів, а й включає нематеріальну культуру та народні ремесла. За схожим з Британією принципом було утворено також Комітет із захисту культурних цінностей та Агентство у справах культури⁷⁴. Перший виступав як консультуючий для уряду орган, тоді як другий більше опікувався практичними планами щодо реставрації. За освіту громадян та курацію публічних просторів також відповідав створений у 1950 році Відділ охорони культурних цінностей Японії⁷⁵.

Характерним для цієї держави й дуже цінним з точки зору вироблення повоєнної політики був японський підхід до залучення бізнесу й приватного сектору до повоєнної відбудови й відновлення пам'яток охорони культурної спадщини. До фінансування та реалізації реставраційних проектів часто залучалися приватні компанії та організації. Так, у 1953 році відомий синтоїський храм Ісе був відновлений за кошти великого бізнесу, зокрема

---

⁷² Peters, R. F., den Boer, I. L. F., Johnson, J. S. and Pancaldo, S. *Heritage Conservation and Social Engagement*. London: UCL Press, 2020. P.79.

⁷³ Howard P., James K. *Heritage, Conservation and Communities: Engagement, Participation and Capacity Building*. London: UCL Press, 2014. P.90.

⁷⁴ Nagata T. *Restoration of Japanese Temples and Shrines after World War II. Japanese Research in Business History*, 2018. № 8. Pp. 11-58.

⁷⁵ Scott G. *Cultural Property Protection Policy in Japan*. *Washington International Law Journal*, 2003. № 3. Pp. 13-50.

завдяки участі компаній Mitsubishi та Hitachi⁷⁶. До реставрації пошкоджених пам'яток культурної спадщини були також залучені й інші гравці ринку – компанії Sony та Matsushita Electric (нині Panasonic). За кошти цих гігантів було відновлено пошкоджений об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО храм Хорюдзі⁷⁷. Важливо зауважити, що ці вклади були зроблені не просто благодійними фондами зазначених компаній. Кошти були залучені, координовані та реалізовані у партнерстві з державними інституціями.

Аналізуючи відповідні документи, можна визначити ще декілька відмінностей від британської моделі. Перш за все, підхід Японії був більше зосереджений на збереженні традиційної архітектури, унікальних ремесел та міських ландшафтів, а не окремих історичних будівель чи пам'яток. Саме наголос не лише на матеріальній спадщині, а й на унікальному нематеріальному досвіді висвітлює ціннісну та світоглядну модель Японії – розуміння безперервності часу в контексті власної політичної та культурної ідентичності. Усі подальші модернізаційні процеси в країні впроваджувались з жорсткими обмеженнями щодо порушення архітектурних чи міських ансамблів⁷⁸.

По-друге, Японія мала за мету створити туристичну бренд-стратегію своєї країни, опираючись перш за все на висвітлення власної культурної ідентичності, тому й опікувалась не лише точковим відновленням, а й комплексним поверненням традиційних довоєнних практик⁷⁹.

Японський підхід може бути також цікавим з точки зору залучення громадян. Фактично, уся реалізація політики була децентралізована й покладалась на місцеві громади. Завдяки бізнесу та приватним фондам, громадські організації та регіональна й місцева влади залучали кошти на

---

⁷⁶ Donnellan J., Rutledge W. CSR in Japan. *Conference: XXIII International Economics Convention At: HR College of Commerce and Economics, Mumbai, 2015*. P. 24.

⁷⁷ Там само. С. 20.

⁷⁸ Aikens, C. Melvin. Prehistoric Japan: New Perspectives on Insular East Asia. *Asian Perspectives: The Journal of Archaeology for Asia and the Pacific*, 1998. Vol. 37, no. 1, spring 121 p.

⁷⁹ Aikens, C. Melvin. Prehistoric Japan: New Perspectives on Insular East Asia. *Asian Perspectives: The Journal of Archaeology for Asia and the Pacific*, 1998. Vol. 37, no. 1, spring 121 p.

відновлення та зберігання історичних будівель та пам'яток⁸⁰. Такий підхід підсилювався також й регулярною освітньою й фестивальною культурою, що допомагало формувати у громадян ціннісні орієнтири й залучати до відбудови.

На відміну від Японії, Італія обрала централізований підхід у сфері охорони культурної спадщини. Так, у 1974 році Італія створила «парасолькове» Міністерство культурної спадщини та діяльності в Італії, що включило в себе усі попередні розрізнені інституції й допомогло вибудувати одну з найкращих управлінських вертикалей. До 1974 року сфера охорони культурної спадщини в Італії включала такі інституції: Генеральне управління у справах старожитностей та образотворчого мистецтва, Генеральне управління архітектурної спадщини, Національна галерея сучасного мистецтва, Управління археології, образотворчого мистецтва та ландшафту та Центральний інститут реставрації⁸¹. Наразі він відповідає за розробку політики та стратегії охорони та управління культурною спадщиною, а також за проведення науково-дослідної, реставраційної та консерваційної діяльності⁸². Окрім налагодження управлінських механік, створення єдиного централізованого органу виконавчої влади дало ще одну перевагу – єдина система стала більш зручною й зрозумілою для громадського сектору та приватних донорів.

Італійська модель мала й деякі відмінності з японською. Як зазначає дослідник Джузеппе Сіріньяно «В Італії головна увага була зосереджена на збереженні та реставрації історичних будівель і пам'яток, при цьому значні ресурси були спрямовані на збереження таких знакових споруд, як Колізей, Пантеон і Пізанська вежа. З іншого боку, Японія приділяє більшу увагу нематеріальній культурній спадщині, таким як традиційне мистецтво, ремесла та фестивалі. Цей наголос на нематеріальній спадщині відображає ширше

---

⁸⁰ T Aikens, C. Melvin. Prehistoric Japan: New Perspectives on Insular East Asia. *Asian Perspectives: The Journal of Archaeology for Asia and the Pacific*, 1998. Vol. 37, no. 1, spring 121 p.

⁸¹ Lorusso S. The Restoration of Monuments in Italy after World War II: A Historical Overview. *Architectural Theory Review*, 2011. Vol. 16, No. 1 P. 47.

⁸² d'Eramo M. Cultural Heritage Protection in Post-War Italy: The Origins of the Italian Ministry of Cultural Heritage and Activities. *Journal of Modern Italian Studies*, 2003. Vol. 8, No. 4. P. 480.

визнання важливості культурного розмаїття та необхідності захисту культурних практик і традицій, яким загрожує зникнення»⁸³.

Останньої країною, що була обрана для дослідження, є Федеративна Республіка Німеччина (Західна Німеччина). Як країна, що була фактично знищена й утворена наново, вона вибудовувала свою політику у сфері охорони культурної спадщини не опираючись на інституційну традицію, проте враховуючи глибинний історичний контекст.

Для ФРН відновлення власної культури й культурної спадщини мало відмінну від інших держав Європи мету – повернення до самоідентифікації й виховання почуття національної гордості⁸⁴. Як країна, що потребувала винайдення й оприявлення більш давньої історії, аніж нещодавно пережитий нациський досвід, звернення до власної історичної культурної спадщини стало одним з ключових засобів як об'єднання громадян, так і формування нової політичної репутації.

У 1958 році уряд Німеччини прийняв Федеральний закон про охорону пам'яток, який створив правову основу для захисту об'єктів культурної спадщини й заклав підвалини регулювання, збереження та реставрації пошкоджених споруд. Окрім стандартного затвердження принципів взаємодії та управління, цей закон мав одну важливу особливість – пропрацьовану модель багаторівневості. Відповідно до закону федеральний уряд і уряди штатів отримали спільну відповідальність за захист об'єктів культурної спадщини, а не делегували її лише в регіони чи навпаки об'єднали під одним центральним органом⁸⁵. Закон створив Федеральне відомство з охорони пам'яток, яке відповідало за координацію охорони об'єктів культурної спадщини та взаємодію з федеральними органами управління.

---

⁸³Sirignano G. Intangible cultural heritage: the safeguarding of traditional festive events in a globalized world: a comparative analysis of the Italian and Japanese experience. URL: https://www.academia.edu/97559471/Intangible_cultural_heritage_ (дата звернення 05.02.2023).

⁸⁴ Bendix R., Eggert A., Peselmann A. Heritage regimes and the state. Göttingen: Göttingen University Press, 2017. P. 156.

⁸⁵ Bendix R., Eggert A., Peselmann A. Heritage regimes and the state. Göttingen: Göttingen University Press, 2017. P. 156.

Другою особливістю підходу ФРН у процесі вироблення повоєнних політик є визнання регіональних особливостей. Західна Німеччина, опираючись на власну історичну традицію, вирішила не застосовувати принцип тотальної уніфікації культури, а навпаки, дослідити регіональні особливості й вибудувати гнучкі культурні стратегії. У самому Федеральному законі про охорону пам'яток було затвердження різноманіття як основу підходу до управління культурною спадщиною, що підкріплювалось вимогою до створення відповідних органів управління у кожній окремій адміністративній одиниці. Визнання культурного різноманіття Західної Німеччини стало фундаментом для подальшого втілення державних стратегій з розвитку внутрішнього туризму. Такі дії змогли консолідувати повоєнну спільноту й заохотити громадян більше дізнаватись про культурну спадщину своєї країни.

Загалом, після Другої світової війни держави зіштовхнулись зі спільною проблемою – об'єкти культурної спадщини було пошкоджено чи знищено, а система потребувала відповідних повоєнних змін. Кожна окрема країна обирала власну стратегію вироблення політики у сфері охорони культурної спадщини, проте більшість повоєнного світу виробила ще один механізм взаємодії – спільне вироблення практик на міжнародному рівні.

2.2.2 Діяльність міжнародних організацій у сфері охорони культурної спадщини

Катастрофічні наслідки Другої світової війни привернули увагу світової спільноти до потреби переосмислити визначений статус кво й консолідувати зусилля по запобіганню будь-яких майбутніх подібних воєн. Світова рефлексія щодо наслідків воєнних дій призвела до створення ряду міжнародних організацій й інституцій, що надали б необхідну підтримку та ресурси країнам і спільнотам у всьому світі, а також розробити важливі конвенції та керівні принципи, зокрема й основу для захисту та збереження об'єктів культурної спадщини. Напрацьовані світовою спільнотою практики можуть стати якісним

джерелом для вироблення державних та регіональних принципів взаємодії з об'єктами культурної спадщини у повоєнний час.

Міжнародна правова традиція охорони культурної спадщини включає як міжнародні договори та хартії, ратифіковані країнами після їх підписання, так і програмні напрацювання міжнародних організацій.

Серед міжнародних організацій, що опікуються охороною культурної спадщини варто виокремити: ЮНЕСКО (UNESCO) – Організацію Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури; ІКОМОС (ICOMOS) – Міжнародну раду з питань пам'яток і визначних місць та Міжнародний центр вивчення збереження та реставрації культурних цінностей (ICCROM).

Ключовим міжнародним документом, що відкрив сучасну епоху міжнародного співробітництва у сфері охорони культурної спадщини є Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту (1954)⁸⁶. Розроблена на базі Пакту Реріха⁸⁷, вона стала першим повоєнним міжнародним маніфестом, що містить вихідні положення щодо міжнародної на національній взаємодії у галузі.

Конвенція підкріплена відповідними протоколами 1954 та 1999 років, що фактично виступають інструкціями до виконання кожної країни-підписанта.

Ще одним важливим для розгляду програмним напрацюванням є Венеційська хартія зі збереження та реставрації пам'яток і визначних місць (1964)⁸⁸, розроблена й представлена Міжнародною радою з питань пам'яток і визначних місць. Цей документ став міжнародним стандартом реставраційних робіт у повоєнному світі й досі не втратив своєї актуальності. До його ключових засад належить:

---

⁸⁶ Гаазька конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту 1954 / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998-2004.

⁸⁷ Договір про захист художніх і наукових закладів та історичних пам'яток: Пакт Реріха. 15.04.1935, 995_191. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_191#Text (дата звернення 05.02.2023).

⁸⁸ Міжнародна хартія з охорони й реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць: Венеційська хартія. 31.05.1964, 995_757. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_757#Text (дата звернення 05.02.2023).

- а) використання традиційних матеріалів;
- б) невтручання або мінімальне втручання у об'єкт;
- в) документування усіх етапів;
- г) повага до художньої й історичної цінності;
- г) зворотність (можливість повернути виконане назад).

Важливо врахувати, що у подальшому дослідники нерідко виступали з критикою щодо Венеційської хартії, звинувачуючи її авторів у зміщеному фокусі виключно на фізичну автентичність матеріалів⁸⁹. Проте саме ці дискусії започаткували цілий ряд альтернативних підходів до реставрації та збереження культурних об'єктів: громадо-орієнтоване управління; стале управління та ціннісне управління.

Управління культурною спадщиною, орієнтоване на громаду – підхід, який визначає локальну громаду основним носієм культури й, як наслідок, основним джерелом знань про матеріальну, нематеріальну та природну спадщини регіону⁹⁰. Основний учасник змін у підході – громада, яку можна й треба підсилювати та спонукати. Серед ключових принципів підходу можна виділити⁹¹:

- а) включення виключених раніше груп чи носіїв культури;
- б) створення програм нарощування потенціалу;
- в) локальна просвіта з заглибленням у місцевий контекст;
- г) процеси планування та прийняття рішень на рівні громади;
- г) Ініціативи сталого розвитку.

Стале збереження в охороні культурної спадщини – підхід, що базується на принципі балансу між вимогами щодо збереження й вимогами щодо використання ресурсів⁹². Саме він найбільше критикує вимоги материнської

⁸⁹ Hardy M. *The Venice Charter Revisited: Modernism and Conservation in the Postwar World*. Cambridge Scholars Publishing; new edition, 2009. P. 79.

⁹⁰ Göttler M., Ripp M. *Community Involvement in Heritage Management Guidebook*. Regensburg: World Heritage Coordination, 2017. P. 34.

⁹¹ T Göttler M., Ripp M. *Community Involvement in Heritage Management Guidebook*. Regensburg: World Heritage Coordination, 2017. P. 49.

⁹² Policy Document for the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Processes of the World Heritage Convention, UNESCO, 2015. P 6.

Венеційської хартії до використання виключно автентичних матеріалів навіть за умови, що їх можна замінити іншими й менш ресурсозатратними. Сталий підхід включає низку стратегій, зокрема⁹³:

- а) інтегроване управління, що має на меті врахувати ще й соціальні й економічні дані навколо очікуваного об'єкта охорони чи реставрації;
- б) використання стійких технологій;
- в) розширення практик сталого туризму;
- г) створення програм нарощування потенціалу;
- г) постійний моніторинг на відповідність використовуваних ресурсів.

Третім альтернативним підходом до Венеційської хартії є ціннісно-орієнтований підхід. Він сфокусований на визначення ключової цінності або об'єкта, або підходу до його охорони⁹⁴. Це включає культурні, історичні, соціальні та духовні цінності, які люди надають культурній спадщині, а також цінності, які лежать в основі їх збереження та управління. Він також включає декілька принципів⁹⁵:

- а) дослідження цінностей громад й вибудова залучення відповідно до їх переконань ;
- б) співпраця між різними стейкхолдерами;
- в) гнучкий підхід до менеджменту;
- г) визнання важливості сталого збереження;
- г) широка просвітницька діяльність.

Окрім розробки Венеційської та інших хартій, Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць координує також й декілька платформ, зокрема свій Відкритий архів, де будь-хто може знайти відповідні розроблені й опубліковані матеріали та Міжнародні наукові ради, які є осередками досліджень більш вузьких сфер.

---

⁹³ Policy Document for the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Processes of the World Heritage Convention, UNESCO, 2015. P 6.

⁹⁴ Harald L. Khalaf M. The significance of values: heritage value typologies re-examined. *International Journal of Heritage Studies*, 2016. № 22. 466-481.

⁹⁵ Там само. С. 478.

Ще однією конвенцією, яка значно вплинула на світовий досвід у сфері охорони культурної спадщини є Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (1972)⁹⁶, ініційована ЮНЕСКО. Саме вона призвела до створення Списку всесвітньої спадщини й запустила процес переосмислення пам'яток охорони культурної спадщини як таких, що мають «виняткову універсальну цінність для людства»⁹⁷. Процедури з охорони пам'яток ЮНЕСКО можуть також застосовуватись й у охороні національних чи регіональних пам'яток культури.

Майже за 30 років ЮНЕСКО представила ще один засадничо важливий документ – Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003)⁹⁸. Нематеріальна культурна спадщина й досі погано артикульована у вітчизняному та зарубіжному законодавствах. Конвенція визначає основні підходи у сфері охорони нематеріальної спадщини, зокрема:

- а) створення національних кадастрів;
- б) перегляд системи заходів охорони – для нематеріальної спадщини це перш за все просвітницькі кампанії щодо популяризації;
- в) підтримка різноманіття;
- г) вироблення міжнародних практик підтримки збереження;
- г) створення Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО.

У тому ж 2003 році ЮНЕСКО затвердило й статус цифрової спадщини – «Хартію про збереження цифрової спадщини»⁹⁹, що заклала основу для інтеграції поняття у державні політики в сфері охорони культурної спадщини. Хартія визначила, що «до цифрової спадщини належать документи всіх сфер діяльності людини: культури, науки, освіти, управління, а також інформація технічного, правового, медичного, іншого характеру, яку створюють у

---

⁹⁶ Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини. 04.10.1972, 995_089. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text (дата звернення 05.02.2023).

⁹⁷ Там само. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text (дата звернення 05.02.2023).

⁹⁸ Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини. 06.03.2008, 995_d69. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text (дата звернення 05.02.2023).

⁹⁹ Приходько Л. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу). *Архіви України*. 2019. № 2. С. 69.

цифровій формі або переводять у цифровий формат»¹⁰⁰. Згодом, основні засади Хартії було підкріплено низкою інших програмних документів, що визначили основні принципи оцифрування: Ванкуверську декларацію «Пам'ять світу в цифрову епоху: оцифрування і збереження»¹⁰¹ та «Рекомендацію про забезпечення збереження і доступу до документальної спадщини, зокрема в цифровій формі»¹⁰².

У межах розгляду напрацювань ЮНЕСКО варто також розглянути їх програмний документ «Індикатори культури 2030», що є «системою тематичних індикаторів, метою яких є вимірювання та моніторинг прогресу сприяючого внеску культури в національне та місцеве впровадження цілей і завдань до 2030 року»¹⁰³. Відповідно до положень вказаного документу, варто виділити такі рекомендації:

- а) Зробити культуру видимою;
- б) Зробити тематичний огляд;
- в) Створюйте повідомлення та адвокацію;
- г) Інформувати національну та місцеву політику та дії;
- г) Розумійте тенденції та накопичуйте знання;
- д) Моніторинг глобального прогресу культури.

Індикатори, розроблені за принципом програми «Цілей сталого розвитку» ООН, мають рекомендаційний характер, проте можуть бути застосовані у різних сферах як публічної політики, так і локальної стратегії у сфері охорони культурної спадщини. Вони є вихідними даними для планування та впровадження змін у обраній галузі.

Окрім ЮНЕСКО, широкою міжнародною експертизою володіє Міжнародний центр вивчення збереження та реставрації культурних цінностей. Ця міжурядова організація, яка займається збереженням і захистом об'єктів

---

¹⁰⁰ Там само. С. 71.

¹⁰¹ Шевченко О. В., Спрінсян В. Г. Електронні документи в складі цифрової спадщини. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2022. № 3. С. 50.

¹⁰² Там само. С. 50.

¹⁰³ Culture indicators 2030. UNESCO. URL: <https://whc.unesco.org/en/culture2030indicators/> (дата звернення 05.02.2023).

культурної спадщини, пропонує низку курсів та навчальних програм для фахівців із спадщини та установ у всьому світі, а також надає консультаційні послуги та має програми співпраці. Так, до таких програм належить: «Re-org», основною метою якої є підсилення експертизи музеїв у сфері; «Courage», яка розробляє інноваційні інструменти для охорони культурної спадщини; та «Hul», яка спрямована на просування цілісного та сталого підходу до збереження та управління історичними міськими районами¹⁰⁴.

Безумовно, це не увесь перелік міжнародних угод на міжурядових ініціатив у сфері охорони культурної спадщини. Обрані й проаналізовані документи та практики є лише базовим рівнем міжнародної співпраці, який можна і варто аналізувати, залучати та використовувати під час вироблення повоєнної політики у сфері охорони культурної спадщини.

2.3 Ключові аспекти повоєнних змін у політиці охорони культурної спадщини

Повоєнний період є одним з найменш сприятливих щодо впровадження змін. Нестача як фінансових, так і людських ресурсів, кризова пріоритезація сфер державного управління, потреба у першочерговому відновленні й відбудові цілих регіонів та соціальній стабільності – усі ці обставини варто враховувати як вихідні зовнішні сили спротиву змінам.

Загалом, перші значні ризики щодо вироблення й реалізації повоєнної політики у сфері охорони культурної спадщини в Україні базуються на уже наявних проблемах нормативного регулювання.

Проблема відсутності владної вертикалі, описана у попередньому розділі, стане першим стагнуючим елементом впровадження змін. Ця ланка, принаймні на перехідний післявоєнний період, вимагатиме закріплення за єдиним центральним органом влади статусу кво, зберігаючи наявну регіональну управлінську мережу.

---

¹⁰⁴ International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property. Programmes. URL: <https://www.iccrom.org/programmes> (дата звернення 05.02.2023).

Змін потребуватимуть й закон та нормативні акти, які а) визначають чинний порядок денний управлінської моделі; б) регламентують саму суть розуміння охорони культурної спадщини та її об'єктів. Переосмислена правова база встановить рамку, що визначатиме як оновлені процедури охорони та управління культурною спадщиною, так і пріоритетні напрямки у повоєнній відбудові. Незмінена ж система потягне за собою нашарування проблем різних ієрархій та кадрового голоду, що може повністю виключити цілі регіони з процесів відбудови.

Дотично до законодавчого питання варто висвітлити ще одну значну проблему, що потребуватиме вирішення – введення поняття нематеріальної культурної спадщини у площину дискурсу навколо теми охорони культурної спадщини. Хоч нематеріальна культура й не потребуватиме «класичних» реставраційних та охоронних заходів, що будуть у центрі уваги не одного повоєнного десятиліття, цей аспект легалізації необхідний державі для формування майбутніх стратегій розвитку культури як внутрішнього, так і зовнішнього туризму. Приклад Японії у цьому випадку є найбільш показовим – розуміння різнорівневості культури й спільної цінності як матеріальних, так і нематеріальних та природних об'єктів культурної спадщини допомогло відбудувати країну й монетизувати культуру шляхом залучення туристів.

Безумовно, навіть за умови інкорпорації нематеріальної культурної спадщини у Закон, повоєнна відбудова потребуватиме пріоритезації своїх планів та об'єктів, визначення рівня загрози пам'ятці. Це має включати комплексну інвентаризацію та оцінку об'єктів культурної спадщини, а також консультації з експертами з питань спадщини та місцевими громадами. У свою чергу якісна робота з інвентаризації, оцінки та подальшого відновлення матиме 3 рівні залучення: інституції, громадський сектор та бізнес.

Україні необхідно інвестувати в інституційну спроможність. Стійкі інститути гарантують більш зрозумілі й прозорі алгоритми взаємодії, відкривши таким чином можливість долучатись й громадському сектору та бізнесу. Важливим аспектом формування нових інститутів є й експертиза їх

учасників. Світовий досвід вироблення повоєнних політик у сфері охорони культурної спадщини довів, що коли галузеві експерти посилюють уряд, виступаючи в ролі консультативних органів, це допомагає результативно впроваджувати зміни.

Окрім залучення експертів варто закладати ресурси й на долучення громадськості. Ця дія має 2 рівні: а) працювати з уже зацікавленими особами й організаціями й б) заохотити інших. Для першої групи варто вибудовувати прозорі й зрозумілі алгоритми взаємодії, відкрито делегувати обов'язки й на перших стадіях вироблення повоєнної політики децентралізувати усі процеси на місцях, щоб заохотити локальні спільноти. Важливо врахувати, що якщо для першої групи перевага буде надана децентралізованим процесам, то для заохочення ще не зацікавлених потрібна єдина вивірена комунікаційна стратегія. Причиною такого підходу є першочергова потреба у формуванні образу культурної спадщини як цінності.

Третім каменем залучення є приватний сектор. Держава має не лише закликати бізнеси до втілення спільних проєктів з відновлення пам'яток культурної спадщини, а й створювати відповідні пільгові умови благодійникам, а також реалізовувати якісний менеджмент таких надходжень. Залучення приватного сектору може включати не лише фінансові донати чи матеріальну допомогу – це можливість переймання кращих бізнес практик, а також залучення експертів відповідної галузі, тощо.

Прикінцевою метою усіх 3 рівнів залучення є сформувати стійкі й дієві інституційні практики, а не виконати одноразову послугу. Взаємодія уряду, бізнесу та громадського сектору є одним з найважливіших аспектів вироблення політик будь-якого часу, проте у повоєнний період вона стає невід'ємною складовою якісних змін.

Внутрішня експертиза може бути значно посилена зовнішньою, зокрема міжнародними та неурядовими організаціями. Повоєнний період вимагатиме широкого профілю дипломатичних взаємин, що включатиме й взаємодію з уже раніше згаданими ЮНЕСКО, ІКОМОС, Міжнародним центром вивчення

збереження та реставрації культурних цінностей та іншими. Це можливість як отримати матеріальну та експертну допомогу, так і якісну консультацію чи експерту додаткову освіту, що може підсилити вітчизняних спеціалістів.

До описаного ряду реформ та змін також варто буде додати й впровадження моделі управління культурною спадщиною (Cultural heritage management)¹⁰⁵ відому ще також як «культурний менеджмент».

Розпочатий як принцип рятувальної археології, культурний менеджмент розширився на цілий ряд публічних дискурсів, серед яких питання нової забудови, урбаністика, стратегічне планування сільського господарства й належне управління з охорони матеріальних та нематеріальних пам'яток культурної спадщини. Важливо також зауважити, що цей принцип охоплює не лише охорону пам'яток минулого, а є, водночас, методом стратегічного планування відповідних політик.

Цілі культурний менеджмент може відрізнятися залежно від контексту та конкретних ресурсів, якими керують. У деяких випадках метою може бути збереження ресурсів культурної спадщини для майбутніх поколінь, тоді як в інших – сприяння громадській обізнаності та оцінці ресурсів культурної спадщини або використання ресурсів культурної спадщини для підтримки місцевої економіки та туризму¹⁰⁶.

Культурний менеджмент визначає ряд заходів, включаючи дослідження, документування, збереження, інтерпретацію та освіту. Розглянемо детальніше кожен з заходів:

а) Дослідження та документування передбачає виявлення та документування відповідних об'єктів культурної спадщини з подальшою систематизацією та кодуванням. Під кодуванням мається на увазі присвоєння певного номеру чи унікального ідентифікаційного коду, що є необхідним для

---

¹⁰⁵ Competence framework for cultural heritage management: a guide to the essential skills and knowledge for heritage practitioners / UNESCO Office Bangkok and Regional Bureau for Education in Asia and the Pacific. France: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2021. P. 47.

¹⁰⁶ Там само. С. 56.

створення обліків. Ця інформація може бути використана для розробки планів збереження та управління;

б) Консервація та реставрація включає в себе ряд захисних заходів, спрямованих на підтримку в належному стані уже виявлених об'єктів культурної спадщини й їх фахове відновлення у разі виявлення пошкоджень. Зусилля щодо збереження та реставрації можуть включати ряд заходів, таких як стабілізація структур, відновлення пошкоджень і захист від факторів навколишнього середовища;

в) До інтерпретації та освіта належить системна просвітницька діяльність щодо цінності наявних об'єктів культурної спадщини, їх пояснення, висвітлення та представлення громадськості. Сюди також варто додати розробку спеціальних освітніх програм як на рівні окремих інституцій, так і на національному рівні. Інтерпретаційні програми можуть включати екскурсії, виставки та інтерактивний досвід, який забезпечує контекст і значення ресурсів культурної спадщини;

г) Залучення громадськості передбачає стимуляцію та підтримку розвитку локальних громадських ініціатив з дослідження та висвітлення тем, пов'язаних з охороною культурної спадщини. Сюди можуть відноситись громадські організації, регіональні чи місцеві громадські ініціативи, а також залучення членів громади до зусиль зі збереження та реставрації, розробки програм культурного туризму та підтримки місцевих культурних заходів і фестивалів;

г) Розробки політик передбачає розробку політики та планів управління та захисту ресурсів культурної спадщини. Це може включати розробку правил зонування, оцінку впливу на спадщину та плани управління, які спрямовують використання та розвиток ресурсів культурної спадщини.

Культурний менеджмент включає широкий спектр заходів, спрямованих на збереження та популяризацію ресурсів культурної спадщини для майбутніх поколінь. Як і управління повоєнними змінами у сфері охорони культурної спадщини, ця діяльність потребує мультидисциплінарного підходу, який

передбачає співпрацю між експертами в різних галузях, зацікавленими сторонами громади та державними установами.

2.4 Висновки до розділу 2

Отже, на сьогодні Україна не має досвіду вироблення відповідної повоєнної політики. Довоєнна державна система охорони культурної спадщини хоч і містить ключові міжнародні засади керування у галузі, проте має ряд важливих недоліків, на які варто зважати під час планування поточних та майбутніх змін.

Серед ключових параметрів, що потребують змін й мають бути врахованими у майбутніх розробках варто виділити відсутність управлінської вертикалі та кадрову кризу на локальних рівнях; наповнення Державного реєстру нерухомих пам'яток України, зокрема відсутність розробленого алгоритму як внесення даних у реєстр, так і заміни цих даних за умови допущення помилки а також підходи до наповнення реєстрів конфлікт сфер впливу між центральними органами влади; правове забезпечення реституції. Під час розробки нових повоєнних політик, окреслені проблеми мають бути враховані, оскільки вони можуть перешкоджати провадженню змін й застосуванню передових зарубіжних практик.

Світовий досвід вироблення повоєнних політик є доволі різностороннім й може бути вибірково чи повністю застосований й у повоєнних українських реаліях. Обрані приклади кращих закордонні практик й ряду міжнародних організацій можуть значно підсилити процеси змін.

Враховуючи представлений як вітчизняний, так і зарубіжний досвід, можна заключити, що Україні для вироблення повоєнної політики у сфері охорони культурної спадщини варто реконструювати ряд норм у законодавстві, сфокусуватись на розбудові інститутів, активно досліджувати та переймати кращі світові практики й акцентувати увагу на залученні громадянського суспільства як на загальнодержавному, так і на локальному рівнях.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В ПОВОЄННІЙ УКРАЇНІ

6 липня 2022 року в ефірі Українського радіо заступниця міністра культури та інформаційної політики з питань європейської інтеграції Катерина Чуєва, оголошуючи кількість пошкоджених чи знищених об'єктів культурної спадщини, заявила: «Війна унаочнила для нас деякі важливі процеси, і суспільна цінність почала проявлятися зовсім інакше, зокрема у діях людей. А після перемоги нам буде про що поговорити і багато чого доведеться зробити, щоб надалі максимально убезпечити наші культурні цінності від таких загроз»¹⁰⁷. Ця теза, озвучена заступницею міністра, засвідчує один з принципів вибудови повоєнних політик – формування системи захисту чи вбереження від потенційних втрат. Разом з чотирма іншими принципами формування державної повоєнної політики, а саме терміновістю, пріоретизацією, міжнародним співробітництвом та залученням громад, та напрацьованими ключовими аспектами управління повоєнними змінами у сфері охорони культурної спадщини й ґрунтуватимуться рекомендації.

3.1 Нові механізми та інструменти політики для повоєнної України

3.1.1 Застосування багаторівневого управління

Останні десятиліття у Європі та світі проявили стійку тенденцію до певної деконструкції розуміння унітарності й переходу на принцип багаторівневого управління. Проявом цього є широка тенденція до децентралізації, реорганізація нормативно-правової бази, а також значне залучення громадського сектору до прийняття рішень.

Від початку повномасштабного вторгнення, в Україні з'явилися десятки громадських організацій та індивідуальних ініціатив, що провадять діяльність з охорони культурної спадщини на регіональному рівні. У контексті вироблення повоєнної політики у сфері культурної спадщини, Україна має вихідний

---

¹⁰⁷ Б. а. Як воєнні злочини руйнують культурну спадщину України. URL: <https://suspilne.media/256901-ak-voenni-zlocini-rujnuut-kulturnu-spadsinu-ukraini-komentue-katerina-cueva/> (дата звернення 05.02.2023).

неурядовий потенціал та експертизу, яку варто інтегрувати у процеси. Для такої ситуації принагідним буде включення системи багаторівневого управління, що допоможе залучити наявні та потенційні ресурси, зберігши основні механіки роботи з політиками повоєнного часу.

Якщо розглядати поняття «багаторівневе управління» узагальнюючи, то це «розподіл повноважень між юрисдикціями в межах національних держав і за їх межами»¹⁰⁸. Цей метод прийнято декодувати за 3 рівнями:

а) «Економісти та аналітики державної політики пояснюють багаторівневе управління як функціональну адаптацію до надання суспільних благ у різних масштабах.

б) Політекономісти моделюють вплив приватних уподобань і морального ризику.

в) Соціологи та політологи теоретизують вплив територіальної ідентичності на багаторівневе управління»¹⁰⁹.

Якщо ж спростити пояснення означника, то багаторівневим урядуванням є підхід, який декомпозує абсолютну владну вертикаль, додаючи різнорівневі горизонтальні взаємини, що сприяють розвитку секторів управління. У довіднику з багаторівневого управління ООН знаходимо: «Багаторівневе управління стосується вертикальної та горизонтальної інтеграції систем управління, необхідної для забезпечення ефективного формування політики, надання послуг та узгодженого керівництва всіма сферами управління»¹¹⁰.

Реконфігурація способів взаємодії може значно підсилити державу, шляхом створення системи залучення й інтеграції раніше не використовуваних суб'єктів. Так, науковець Моеко Сайто-Дженсен зазначає: «факт, що кількість арен управління збільшується, також означає, що держави мають кращі

¹⁰⁸ Moeke S-J. *Multilevel Governance Theory. Theories and Methods for the Study of Multilevel Environmental Governance*. Center for International Forestry Research, 2015. 6 p.

¹⁰⁹ Hooghe L., Marks G., Arjan S. *Multilevel governance*. URL: https://hooghe.web.unc.edu/wp-content/uploads/sites/11492/2020/11/2020_hooghe-marks-schakel_multilevel-governance_reduced-size-Caramani.pdf (дата звернення 05.02.2023).

¹¹⁰ Там само. URL: https://hooghe.web.unc.edu/wp-content/uploads/sites/11492/2020/11/2020_hooghe-marks-schakel_multilevel-governance_reduced-size-Caramani.pdf (дата звернення 05.02.2023).

можливості для делегування обов'язків іншим рівням управління, що може дозволити державам ефективно спрямовувати свої ресурси на конкретні питання та проекти, які вони вважають важливими. Крім того, уряд на державному рівні має можливість мобілізувати та використовувати ресурси учасників на інших рівнях, включаючи недержавні органи управління, намагаючись досягти своїх цілей»¹¹¹.

Розглянемо багаторівневе управління у сфері охорони культурної спадщини для повоєнного періоду. Відповідно до вихідних даних, проаналізованих у минулому розділі й комплексу накопичених світових практик, варто використати таку систему: для повоєнної політики необхідна зрозуміла вертикально-рівнева ієрархія, яка має алгоритми взаємодії та делегування обов'язків для кожного з обмеженого кола органів влади, що залучені в реалізацію.

У такому випадку багаторівневність проявлятиметься у доволі очевидних, проте, в умовах вироблення повоєнних політик, необхідних речах:

- а) наявна вертикаль, яка має одну першу й одну кінцеву точки (відсутність колізій);
- б) розбудована регіональна мережа;
- в) наявні інструменти для моніторингу й аналізу.

Фокусом має стати підсилення регіональних практик у обраній галузі. Хоч центральні органи й залишаються центрами прийняття стратегічних рішень, органи місцевого самоврядування можуть обходити національні процеси прийняття рішень, визначаючи проблеми на місцевому рівні або укладаючи альянси на глобальному рівні.

Для того, щоб повністю використати потенціал багаторівневого управління, у цій моделі варто застосувати аналізований принцип двічі: не просто децентралізувати відповідальність й делегувати в регіони, а й віддати значну частину обов'язків громадським організаціям та приватним ініціативам.

---

¹¹¹ Hooghe L., Marks G., Arjan S. Multilevel governance. URL: https://hooghe.web.unc.edu/wp-content/uploads/sites/11492/2020/11/2020_hooghe-marks-schakel_multilevel-governance_reduced-size-Caramani.pdf (дата звернення 05.02.2023).

Як зазначено в записці Організації економічного співробітництва та розвитку «неурядові організації та громадські рухи незмінно переймають деякі керівних обов'язків, які раніше безпосередньо перебували в руках офіційних субнаціональних органів управління. Іншими словами, громадянське суспільство ніби “просочується” на нижчі рівні управління новими шляхами, водночас державне управління “просочується” також у громадянське суспільство. Увага до цієї зростаючої складності та гібридизації управління є однією з головних переваг поточного мислення»¹¹².

У такому випадку багаторівнева модель з охорони культурної спадщини у повоєнній Україні буде виглядати таким чином: наявна владна вертикаль – пропрацьована гнучка регіональна система – комплексна інтеграція громадського сектору.

Перший рівень – багаторівнева вертикаль. Фактично, каркас для цього етапу уже існує, проте потребуватиме вивірення прикінцевого органу центральної влади, як концептуального творця політик. У повоєнний період, вкрай важливим завданням на цьому рівні буде запобігти централізації усіх владних повноважень у руках центрального органу. Повноваження регіональних та місцевих органів не мають бути відкликани чи ліквідовані. Ба більше, на етапі повоєнної організації, ті регіони, що менше постраждали й є спроможними до самоорганізації, мають мати розширений перелік функцій у сфері реалізації політики з охорони культурної спадщини.

Фактично, попередня теза відкриває другий рівень моделі – пропрацьована гнучка регіональна система, що за повоєнних умов перестає бути суто лінійною вертикаллю. Тут необхідно зважати, що зони, де розгортався безпосередній театр воєнних дій, потребуватимуть більшого залучення з боку центральних органів держави. На противагу цьому, області, де регіональна та місцева влади здатні самі вирішити проблему, мають мати широкий перелік прав та інструментів для власне її вирішення. На повоєнному

---

¹¹² Multi-level governance and territorial organization. . URL: <https://www.oecd.org/governance/> (дата звернення 05.02.2023).

рівні цей підхід допоможе впоратись з проблемою браку ресурсів, як фінансових, так і адміністративних та людських.

Третій рівень – широке залучення громадян. Україна накопичила значний ресурс тестованих практик у сфері охорони культурної спадщини саме через практики громадського сектору. Важливо не деморалізувати ініціативні групи, а різносторонньо залучити їх, зберігши таким чином їх напрацювання, а також підсиливши експертизу. Кращі європейські та світові повоєнні практики завжди включали залучення експертів у консультативні групи, державні агенції з відновлення тощо. Україна ж, враховуючи значний дефіцит на ринку фахівців з сфери охорони культурної спадщини, може й має залучати фахівців громадських організацій як до безпосередньої реалізації практик зі збереження об'єктів культурної спадщини, а й до робочих груп з розробки відповідної політики. Варто додати, що на цьому етапі важливо не обмежувати експертів обов'язком бути частиною певної ГО чи організації, а залишити можливість статусу індивідуальної аплікації.

У контексті багаторівневого управління для вирішення цього ж питання може існувати й інший план – «поліцентричний»¹¹³. На відміну від ієрархічної моделі, поліцентричне управління характеризується кількома органами управління на різних рівнях, що призводить до розмитості або відсутності ієрархій. Поліцентрична модель оперує такими поняттями, як сфери повноважень і складні пересічні мережі, де територіальні та нетериторіальні мережі домовляються, співпрацюють або не погоджуються щодо порядку денного та рішень¹¹⁴.

У межах цього дослідження, рекомендація усе ж базуватиметься на першому варіанті, оскільки він є більш реалістичним, враховуючи вихідні дані. Другий варіант може потенційною стати стратегічною моделлю розбудови системи охорони культурної спадщини, проте уже у мирний час.

---

¹¹³ Multi-level governance and territorial organization. . URL: <https://www.oecd.org/governance/> (дата звернення 05.02.2023).

¹¹⁴ Hooghe L., Marks G., Arjan S. Multilevel governance. URL: https://hooghe.web.unc.edu/wp-content/uploads/sites/11492/2020/11/2020_hooghe-marks-schakel_multilevel-governance_reduced-size-Caramani.pdf (дата звернення 05.02.2023).

Загалом, в Україні, як в межах теми охорони культурної спадщини, так і на загальнодержавному рівні, уже частково напрацьоване підґрунтя для реалізації багаторівневого управління. З 2014 року запущено процес децентралізації, а відповідні функції контролю та реалізації політики покладено на органи місцевого самоврядування. Запропонована модель пропонує значно поглибити ці рівні взаємодії, залучити нових акторів, побудувати взаємини залишаючи принцип алгоритму, проте упускаючи його дефолтну ієрархію. Подібні зміни дадуть можливість не втратити один з основних принципів вироблення повоєнної політики у сфері охорони культурної спадщини у повоєнний час – терміновість. Визначаючи, що відновлення потребуватиме ресурсів, які знаходитимуться в дефіциті, використання уже наявної експертизи й її «легалізація» у нормативному полі та ієрархії – один з дієвих шляхів досягнення поставлених цілей.

3.1.2 Фокусування на реституціях

Окрім вибудови систем, що сприятимуть управлінню й охороні об'єктів культурної спадщини всередині країни, нагальним повоєнним питанням є повернення уже втрачених об'єктів.

Від початку повномасштабного вторгнення, більше ніж 500 об'єктів культурної спадщини було пошкоджено або знищено¹¹⁵. За інформацією ЮНЕСКО, російська агресія завдала шкоди культурним об'єктам України на суму понад 2,6 млрд доларів¹¹⁶. Відповідно до підрахунків МКПІ, «після 2013 року з-під фактичного контролю України вийшло близько 1 млн 200 тис. предметів, які належать до Музейного фонду України, але залишились у підконтрольних РФ музеях Криму»¹¹⁷. Наразі ця цифра пропорційно зростає,

---

¹¹⁵ Мапа культурних втрат. URL: <https://uaculture.org/culture-loss/> (дата звернення від 04.05.2023).

¹¹⁶ Кравченко О. Внаслідок російської агресії культурним об'єктам в Україні завдано шкоди на 2,6 млрд доларів. URL: https://lb.ua/society/2023/04/03/550875_vnaslidok_rosiyskoi_agresii.html (дата звернення 05.02.2023).

¹¹⁷ Кравченко О. Внаслідок російської агресії культурним об'єктам в Україні завдано шкоди на 2,6 млрд доларів. URL: https://lb.ua/society/2023/04/03/550875_vnaslidok_rosiyskoi_agresii.html (дата звернення 05.02.2023).

відповідно до кожного окупованого міста, де могли міститись об'єкти культурної спадщини України. До цього переліку заслужено можна додати ще ті цінності, які були вкрадені та вивезені радянською владою упродовж усього періоду більшовицької окупації України. Повоєнна політика у сфері охорони культурної спадщини має поширюватись не лише на ті об'єкти, що залишилися під контролем держави, а й опікуватись тими, що фактично є культурним спадком України, тим паче за умов потрапляння цих об'єктів у небезпечне середовище.

Насправді, питання реституції, що фактично передбачає взаємодію декількох суб'єктів, є досить чутливим на міжнародному рівні. Дослідник Дмитро Коваль так оцінює поточну ситуацію: «Міжнародно-правову рамку реституції важко назвати досконалою. Скажімо, до Конвенції УНІДРУА, яка з-поміж іншого пропонує реальні алгоритми, строки, принципи реституції, не приєдналася ні Україна, ні РФ. Узагалі, якщо орієнтуватися на кількість ратифікацій, ця Конвенція користується найменшою підтримкою держав світу»¹¹⁸.

Для України чутливість цього питання також не є винятком – у нас досі не розроблено відповідного законодавства щодо реституції, хоча активні військові дії на території держави точаться ще з 2014 року. Незважаючи на це, для повоєнного періоду питання повернення об'єктів культурної спадщини стає нагальним й невідкладним, оскільки кожен втрачений рік потенційної адвокації може критично зашкодити об'єктам або призвести до їх зникнення.

У межах цього дослідження, буде запропоновано перелік рекомендацій щодо дій держави, направлених на вирішення проблеми повернення вкрадених об'єктів культурної спадщини:

- а) створення реєстру втрат;
- б) вироблення алгоритму оцінки шкоди;
- в) формування профільних інститутів;

---

¹¹⁸ Знищене та вивезене Росією. Як після війни Україна повертатиме свою культурну спадщину?
URL: https://lb.ua/culture/2022/09/16/529502_znishchene_vivezene_rosiieyu_yak_pislya.html
(дата звернення 05.02.2023).

- г) оформлення відповідного законодавства;
- г) перегляд наявних евакуаційних алгоритмів.

На сьогодні, більшість дослідників сходяться на тому, що для початку роботи над поверненням об'єктів культурної спадщини варто створити відповідний реєстр. Власне, доволі очевидне рішення має у собі одне ускладнення – реєстр можливо було б швидко створити за умови попереднього музейного чи регіонального обліку об'єктів, що знаходились у певному регіоні. На жаль, як до 2014 року, так і власне до 24 лютого 2022 року не усі системи музейного обліку були оцифровані. Як наслідок – значну кількість робіт потрібно встановлювати, залучаючи наявні старі архіви, візуальні, аудіальні чи нормативні джерела, а подекуди й банальні рекламні буклети. Хоч там як, проте складення відповідного реєстру є невід'ємною частиною підготовки до процесу повернення об'єктів культурної спадщини.

У контексті обліку варто також додати, що та ж Росія, досі зберігає значну кількість пам'яток культурної спадщини, що були незаконно вивезені ще за імперії чи СРСР. Питання реституції не варто обмежувати лише подієвими прецедентами «останньої по часовій прямій» війни.

Окрім повернення вкрадених об'єктів, у межах розуміння реституції є ще й поняття відшкодування за пошкодження об'єктів. Оцінка щодо масштабів має надаватись як міжнародними, так і українськими експертами. Уже в 2023 році міністр культури та інформаційної політики Олександр Ткаченко, в рамках формування охоронної політики оголосив про створення «робочої групи Art Sanct Task Force, щоб відстежувати торгівлю предметами мистецтва, яка були викрадені росіянами»¹¹⁹.

Перегляд законодавства у сфері реституції є необхідним одразу через ряд причин. Перш за все це нормалізація явища на державному рівні. Наслідками цієї нормалізації стануть й обговорені вище профільні інституції та робочі

---

¹¹⁹ Горлач П. Ткаченко заявив про створення робочої групи, яка займатиметься викраденими Росією мистецькими об'єктами. URL: <https://suspilne.media/372971-tkachenko-zaaviv-pro-stvorennia-robocoi-grupi-aka-zajmatimetsa-vikradenimi-rosieiu-mistECKimi-obektami/> (дата звернення 05.02.2023).

групи, а також міжнародне визнання, зокрема у сфері євроінтеграції та розвитку міжнародного співробітництва.

По-друге, потенційний Закон може визначати і спосіб взаємин, які є основою самої передачі відповідних об'єктів. Так, існує декілька форм документів, у яких може бути визначено засади щодо реституції: мирний договір, арбітраж чи суд, двостороння комісія чи навіть певний нормалізований примус. Україна наразі не має жодного напрацювання щодо власних потенційних дій у разі, якщо питання повернення об'єктів культурної спадщини розпочнеться.

Останньою рекомендацією є перегляд наявних евакуаційних політик. Так, досвід 24 лютого оприявив ряд проблем у сфері координації евакуації об'єктів культурної спадщини профільним міністерством й виявив ризики втрати цих об'єктів у разі залишення статусу кво.

Уже за чотири місяці після початку повномасштабного вторгнення, музейні координатори, у коментарі до одного з українських видань, поділились своїм досвідом евакуації колекцій у перші дні війни¹²⁰. Респонденти з Харкова, Чернігова та Дніпра представили кожен власну історію подібного досвіду, проте у всіх них можна виокремити ряд ключових аспектів, які важливо декодувати як зворотний зв'язок до чинних політик:

а) розпорядники колекцій часто не мають необхідного пакування для безпечного транспортування об'єктів. У цьому випадку спрацював ефект делегованого контролю, а не відсутньої норми. Як зазначає заступниця директора Харківського літературного музею Тетяна Пилипчук «В нас не було спеціалізованої тари. Можливо, це наша провина, бо музеї отримали достатньо повноважень, щоб мати можливість витратити на це гроші. Ми ж витратили гроші на фондосховище, на камеру для платформи стрімінга, бо потрібно було

---

¹²⁰ Білаш Кс. Музейна евакуація: що пішло не так? URL: https://lb.ua/culture/2022/06/19/520455_muzeyna_evakuatsiya_shcho_pishlo_tak.html (дата звернення 05.02.2023).

працювати онлайн»¹²¹. На жаль, ця ситуація оприявлює потребу більш жорсткого регулювання певних норм роботи відповідних закладів, особливо у категоріях, що стосуються захисту.

б) відсутність алгоритму евакуації. Відповідно до розроблених інструкцій, у випадку надзвичайних ситуацій першими, хто надає план евакуації чи бодай який зворотний зв'язок є регіональний департамент культури¹²². Повномасштабне вторгнення показало, що ключові адміністративні будівлі й органи стають першими об'єктами нападу, а, отже, першими виходять з комунікаційного ланцюга.

Ще однією хвилюючою централізованого управління є той факт, що у випадку евакуації саме міністерства мають надавати транспорт. Реалізація цих владних повноважень ускладнюється, пропорційно рівновіддаленості об'єкта від столиці. Як наслідок, події 2022 року виявили цю ж проблему – координатори були вимушені самотійно, користуючись особистими зв'язками, шукати транспорт.

Загалом, респонденти зазначають, що саме цей етап є одним з найважчих у процесі евакуації, оскільки де-юре, очільники музеїв не мають достатньо повноважень для організації охорони чи перевезення об'єктів, проте й не отримують відповідну допомогу від уповноважених інституцій.

в) плани евакуації не були попередньо пропрацьованими й персоналізованими. Усі представники зазначають, що напередодні війни проходили тренінги з правильного зберігання своїх об'єктів й навіть отримали відповідні розпорядження щодо створення реєстрів своїх найбільш цінних пам'яток. Проте жодна інституція не отримала плану евакуації, або хоча б локації для збереження власних об'єктів у випадку екстреної ситуації. Перша заступниця директора Департаменту культури КМДА також підтвердила цю

---

¹²¹ Білаш Кс. Музейна евакуація: що пішло не так? URL: https://lb.ua/culture/2022/06/19/520455_muzeyna_evakuatsiya_shcho_pishlo_tak.html (дата звернення 05.02.2023).

¹²² Білаш Кс. Музейна евакуація: що пішло не так? URL: https://lb.ua/culture/2022/06/19/520455_muzeyna_evakuatsiya_shcho_pishlo_tak.html (дата звернення 05.02.2023).

тезу: «До 24-го лютого питання евакуації не стояло на повістці дня. Перед нами стояло завдання збереження, захисту музейних колекцій на місці від авіаударів та вибухів. До цього, впринципі, всі були готові... Загалом процедури, за якими ми працювали, не були створені спеціально для війни. Ми працювали за алгоритмами мирного часу»¹²³. Як наслідок, питання евакуації з координованого усвідомленого руху перейшло на стихійне прийняття рішень окремими суб'єктами.

Загалом, питання реституції об'єктів культурної спадщини є невід'ємним аспектом повоєнної політики й вимагає ряду додаткових зусиль щодо реалізації. Описані поради не є прикінцевими догмами й мають бути уточненими профільними спеціалістами у галузях.

3.1.3 Цифровізація об'єктів культурної спадщини

Заключною рекомендацією цього дослідження є нарощення експертизи й розвиток напрямку «цифрової спадщини» в Україні. Як уже зазначалось вище, цифровою спадщиною можна назвати «або культурну спадщину в цифровій формі, або оцифровану (в електронній формі) культурну спадщину, тобто йдеться про створення електронних (цифрових) копій історичних документів та артефактів»¹²⁴. Розглянемо кожен з цих аспектів й визначимо їх цінність для української повоєнної політики охорони культурної спадщини.

Почнемо з другого означення поняття як «електронна (цифрова) копія історичних документів чи артефактів». Цифрова копія має декілька рівнів цінностей. Перш за все, це повне віртуальне відтворення матеріального об'єкта культурної спадщини. Це може бути як рухомий експонат, книга чи артефакт, так і нерухомі будівля чи архітектурний ансамбль чи природний об'єкт. Перевага такого підходу доволі очевидна – за умови безповоротного знищення у держави залишиться хоча б віртуальний примірник пам'ятки для передачі

---

¹²³ Білаш Кс. Музейна евакуація: що пішло не так? URL: https://lb.ua/culture/2022/06/19/520455_muzeyna_evakuatsiya_shcho_pishlo_tak.html (дата звернення 05.02.2023).

¹²⁴ Як зберегти культурну спадщину. URL: <https://ukrainer.net/zberehty-tsyfrovu-spadshchynu/Text> (дата звернення 05.02.2023).

майбутнім поколінням. Похідним до першого рівня є також факт, що для деяких об'єктів культурної спадщини це можливо єдиний спосіб для «існування» чи трансляції власної цінності (до прикладу старовинні манускрипти чи книги).

Так, першими спробами цифровізації цінних писемних об'єктів була створена у 2017 році електронна бібліотека «Україніка», «що ґрунтується на засадах обліку та акумуляції документальної спадщини українського народу»¹²⁵. Цей формат, аналог визнаного у світі методу цифровізації історичних архівів, показав себе досить дієвим, проте й ресурсоємним методом, тож за 5 років не зміг опрацювати значну частину матеріалів. За двадцять два дні до початку повномасштабного вторгнення, 2 лютого 2022 року Державна архівна служба вперше представила програму оцифрування архівних інформаційних ресурсів на середньостроковий період «Програма оцифрування архівних інформаційних ресурсів на 2022-2025 роки»¹²⁶. Серед переліку архівів, що мали бути оцифрованими в межах програми, зазначений також і Херсонський обласний архів, що був розгабований російськими військами вже за два тижні від початку вторгнення. Станом на сьогодні, як зазначає Анатолій Хромов, голова Державної архівної служби України, «втрати документів державного архівного фонду оцінюються у 1,5%, від загальної кількості, яка зберігалась до початку повномасштабного вторгнення»¹²⁷. Цієї проблеми в майбутньому можна запобігти, якщо оцифрувати архіви та писемні джерела.

Ще одним методом застосування цифрового відповідника є деталізоване моделювання для допомоги у майбутній реставрації. Цей спосіб на сьогодні є більш ефективним, аніж звичайне відео чи фото документування, оскільки

---

¹²⁵ Добровольська В. В. Електронна бібліотека «Україніка» – унікальний інтегрований ресурс цифрової документальної спадщини. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2020. № 1. С. 79–87.

¹²⁶ Про затвердження оцифрування архівних інформаційних ресурсів: наказ Державної архівної служби України від 29.12.21, № 165. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1445_2.pdf?fbclid=IwAR2EuvBFisbV6GEt2kzeNd4HfzHO8XwDKgUq0njdbOSXSrq9_ggNvkVR6r8 (дата звернення 05.02.2023).

¹²⁷ Б.а. Публічний звіт Голови Державної архівної служби України Анатолія Хромова. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3668335-publicnij-zvit-golovi-derzavnoi-arhivnoi-sluzbi-ukraini-anatolia-hromova.html> (дата звернення 05.02.2023).

цифровізація дозволяє створити модель, зберігши масштаби, дані про вихідні матеріали та комплексно відзначити особливості об'єкта. Першопроходцем серед міст, що з початком війни активно використовують технології цифровізації спадщини, є місто Львів. Так, початково благодійна ініціатива компанії Skeiron «Відчуй Україну на дотик», що була направлена на створення моделей споруд міста для незрячих, розрослась у повноцінну програму оцифровки й віртуального моделювання львівських пам'яток. Разом з міським архітектором Юліаном Чаплінським, Львів сьогодні є лідером цього напрямку й готовий до відбудови в разі потреби: «Якщо, не дай бог, впаде бомба, то зможемо потім по камінчику відбудувати — не по фотографіях, а по реальних ідеально відсканованих до шва моделях»¹²⁸.

Незважаючи на те, що запропонована концепція цифрової спадщини може виглядати як беззаперечне забезпечення якщо не оригіналу, то його віртуального відповідника, усіма рівнями захисту, проте вона також має загрози, які варто враховувати при реалізації – цифрові дані можуть бути пошкоджені (як фізично, так і віртуально)¹²⁹. Фізичним пошкодженням є деформація матеріального носія, на якому зберігається інформація. Станом на сьогодні цей засіб зберігання не є найбільш безпечним, проте все ще використовується як альтернативне джерело.

На противагу фізичним носіям, міжнародні рекомендації щодо охорони цифрової культурної спадщини¹³⁰ посилаються на хмарні ресурси та віддалені сервери, як на найбільш захищені сховища. Оскільки будь-який віртуальних архів державного рівня вимагатиме більших об'ємів та складнішого шифрування й захисту, аніж середньостатистичний користувач, корисним може бути приклад Литви, яка уже мала досвід з оцифруванням власних об'єктів

---

¹²⁸ Б. а. Львів сканує пам'ятки архітектури URL: <https://ukrainer.net/skanuvannia-pamyatok/> (дата звернення 05.02.2023).

¹²⁹ Як зберегти культурну спадщину. URL: <https://ukrainer.net/zberehty-tsyfrovu-spadshchynu/Text> (дата звернення від 05.02.2023).

¹³⁰ Шевченко О. В., Спрінсян В. Г. Електронні документи в складі цифрової спадщини. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2022. № 3. С. 49-55.

культурної спадщини¹³¹ або технологічних бізнесів, що володіють великими об'ємами даних. Фокус саме на віддалених серверах полягає у вищому рівні захисту від віртуальної загрози – хакерських атак. У такому випадку превентивно має існувати надійна система захисту та шифрування, а наслідково, у разі втрати інформації – альтернативне джерело її відновлення (той же фізичний носій або інший сервер тощо).

Цифровізація має у свою чергу ряд технічних вимог до кожного типу об'єктів, що варто враховувати. До прикладу, для роботи з паперовими об'єктами спадщини, зокрема книгами, мапами та іншими, доктор наук Г. Ковальчук наполягає на необхідності «з метою уникнення зайвих ризиків пошкодження книжкових пам'яток, їх оцифрування робити лише один раз у високій якості збереження зображення страхової копії пам'ятки»¹³². Для цифровізації архітектурних ансамблів та об'єктів використовуватимуться різні підходи до відтворення, відповідно до цілі та стану об'єкту. Проте, опираючись на міжнародний стандарт створення віртуальних колекцій¹³³, можна визначити ряд вимог, необхідних для переходу до цифрової спадщини. Державна програма з цифрової спадщини:

- а) має мати концепцію, відповідати завданням і поставленим цілям;
- б) має бути детально описаною та паспортизованою, у зрозумілій для споживача спосіб;
- в) має мати куратора упродовж усього життєвого циклу;
- г) має бути широко доступною;
- г) має враховувати права інтелектуальної власності;
- д) має мати інструменти для моніторингу;

---

¹³¹ Office of the Chief Archivist of Lithuania. URL: <http://www.archyvai.lt/en> (дата звернення: 20.04.2023).

¹³² Ковальчук Г. Створення електронних інформаційних ресурсів книжкових пам'яток в НБУВ. Київ: НАНУ, 2008. № 3. С. 3-10.

¹³³ A Framework of Guidance for Building Good Digital Collections // NISO: how the information world connects. URL: <https://www.niso.org/sites/default/files/2017-08/framework3.pdf> (дата звернення: 20.04.2023).

е) має передбачати довгострокові заходи з підтримки та управління колекцією:

- введення нових даних;
- збирання статистики;
- архівування й резервне копіювання;
- технічна підтримка сервера й програмного забезпечення.

До цього переліку параметрів стандарту створення віртуальних колекцій варто додати ще декілька пунктів, необхідних для втілення у державних інституціях:

є) має мати відповідну інституцію чи експертну групу, що зможе визначити порядок цифровізації, відповідно до пріоритетів;

ж) має мати технічних експертів з відповідною кваліфікацією;

з) має мати джерело фінансування для втілення відповідних стратегій.

Другим означником поняття «цифрова спадщина» є «культурна спадщина в цифровій формі». На відміну від оцифрованого матеріального предмета, ця форма початково є цифровою й її цінність визначена сучасними цифровими параметрами. Прикладом таких об'єктів може стати блокчейн та NFT. Створені та реалізовані NFT проекти можуть як принести кошти для залучення їх до реставрації чи цифровізації, так і створити незмінне віртуальне поле, у якому існуватимуть українські об'єкти культурної спадщини: «Мова не лише про те, щоб продавати NFT для збереження культурної спадщини, а й подивитися, як зафіксувати нашу історію, – пояснює Вільям Лобкович. – Технологія блокчейну забезпечує безстроковий запис культурної спадщини, яку можна зберегти у ланцюжку, і це те, чого раніше ніколи не робили»¹³⁴.

У цифрування є це одна неочевидна перевага – полегшення доступу професійним науковцям до необхідних джерел дослідження. Метою будь-якої держави у повоєнний період є формування історичних наративів, поколіннєвих цінностей. Для істориків, культурологів та інших науковців відкриття доступу

---

¹³⁴ Горбул Т. Культурна спадщина в умовах розвитку сучасної цифрової культури. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*, 2022. Випуск 43. С. 55-61.

до архівів, шляхом публікації їх цифрових відповідників, спростить умови, необхідні для роботи з джерелом й спонукатиме нових абітурієнтів поповнювати лави відповідних напрямків.

Напрямок цифрової спадщини в Україні стає досить популярним й об'єднує небайдужих з початку повномасштабного вторгнення. Вітчизняні громадські організації, агентства та приватні ініціативи об'єднуються заради оцифровки пам'яток культурної спадщини. Так варто згадати ініціативу «Оцифрування спадщини», розроблену громадською організацією «ГраДеСвіт», Інститутом музейної справи і пам'яткознавства та Агенцією Європейських Інновацій. Ініціатива визначає пріоритетами своєї діяльності «підтримку культурних проєктів на етапі їх концептуалізації, підготовки, препродакшену; сприяння проведенню аналітичної і дослідницької діяльності у сфері культури і мистецтв; сприяння впровадженню інновацій, цифрових технологій та діджиталізації у сфері культури і мистецтв; сприяння презентації української культури і мистецтв за кордоном» й визначає методом досягнення своїх цілей цифровізацію.

Ще однією яскравою ініціативою є робота громадської організації «Pixelated Realities», що після початку повномасштабного вторгнення запустила військово-документальний проєкт «Музей Української перемоги». Як зазначено на сайті організації, «Ми прагнемо зберегти значення культурно-історичної спадщини у 3D та показати світові боротьбу та надію українського народу через об'єкти, які постраждали від війни Росії проти України»¹³⁵.

Окремої уваги варта й ініціатива першої у світі NFT-бібліотеки культурної спадщини. Засновник проєкту М.Чобанян зазначає: «Наша мета – зберегти якомога більше, на скільки це можливо, об'єктів української культурної спадщини, використовуючи новітні технології, такі як 2-D, 3-D

---

¹³⁵ Піксельовані реальності. URL: <https://pixelatedrealities.org/uk/about-us-1/> (дата звернення 05.02.2023).

сканування, зразки живопису, зразки матеріалів, а також формат цифрових списків»¹³⁶.

Українці активно залучили й європейські та світові міжнародні організації до власних проєктів з оцифрування об'єктів культурної спадщини й винаходять нові способи залучення усіх охочих – як фахових спеціалістів, так і небайдужих волонтерів. До прикладу, організація «BackUp Ukraine» за підтримки ЮНЕСКО та Blue Shield Danmark, створила застосунок застосунок Polycam, який дає можливість будь-кому відсканувати й створити віртуальний 3D відповідник пам'ятки просто використавши камеру телефону. Варто також згадати й масштабну ініціативу SUCHO (Saving Ukrainian Cultural Heritage Online) започатковану європейськими дослідниками. Як зазначає дослідник Тарас Горбул, «Діяльність SUCHO полягає у тому, щоб за допомогою найкращих інструментів для веб-архівування створити якомога більше резервних копій матеріалів, до того вже диджиталізованих в Україні та доступних онлайн на веб-сайтах бібліотек, архівів, музеїв. Проєкт SUCHO об'єднав спільною справою понад 1300 осіб, що є професіоналами-волонтерами у сфері культурної спадщини (бібліотекарів, архівістів, дослідників та програмістів)»¹³⁷.

На сьогодні, перелік громадських організацій та приватних ініціатив, міжнародних партнерських програм, що від початку війни почали оцифрувати культурну спадщину значно більше: програма «Save the Ukraine Monuments» (SUM), створена Європейським центром компетентностей з питань культурної спадщини; ініціатива «Ukraine Archives Rescue Team» (U-ART), започаткована Альбертським університетом та багато інших. Всі вони визнали метод цифрової спадщини дієвим інструментом для охорони культурної спадщини в Україні.

На рівні держави цифровізація зараз має дещо інший характер. Основним нарративом Міністерства культури й інформаційної політики є діджиталізація

---

¹³⁶ Горбул Т. Культурна спадщина в умовах розвитку сучасної цифрової культури. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*, 2022. Випуск 43. С. 55-61.

¹³⁷ Там само. С. 55-61.

обліку пам'яток, а не самих пам'яток. Так, у 2022 році було оголошено про створення цифрової платформи управління культурної спадщини. Як зазначено на офіційних сторінках міністерства, «платформа, яка буде збирати, генерувати, зберігати, контролювати дані та інформацію у сфері культурної спадщини, забезпечувати доступ та використання, а також оцифровувати процедури та процеси взаємодії між суб'єктами та адміністративними службами для користувачів»¹³⁸. Заручившись допомогою польських партнерів також оголошено про проєкт «Впровадження електронної системи реєстру Музейного фонду України»¹³⁹.

Загалом, українці вже зараз почали консолідувати власні зусилля й залучати партнерів для формування нового напрямку охорони й менеджменту пам'яток культурної спадщини. Важливо акумулювати зусилля й використати уже наявні здобутки як рушій до вироблення відповідних національних політик та стратегій створення, збереження та забезпечення доступу до цифрової спадщини. Потенційний шлях вироблення повоєнної політики охорони культурної спадщини методом «цифрової спадщини» можна розкласти на три етапи: короткострокові завдання, середньострокові завдання, довгострокові завдання.

Перший (короткостроковий) етап – використати наявні ініціативи та розробки. Завданнями держави на цьому етапі будуть:

- а) не обмежувати чи протидіяти організаціям;
- б) акумулювати наявні практики;
- в) залучити ініціативи до діалогу та спільного напрацювання варіантів політики;
- г) визначитись зі сховищем даних;
- г) підтримувати регіональні ініціативи.

---

¹³⁸ Голач П. В Україні створять цифрову платформу управління культурною спадщиною. URL: <https://suspilne.media/259736-v-ukraini-stvorat-cifrovu-platformu-upravlinna-kulturnou-spadsinou/> (дата звернення 05.02.2023).

¹³⁹ Голач П. Польща допоможе Україні з діджиталізацією музеїв. URL: <https://suspilne.media/369440-polsa-dopomoze-ukraini-z-didzitalizacieu-muzeiv/> (дата звернення 05.02.2023).

Перший етап, очікувано, не матиме значного фінансування від держави, оскільки коштів потребуватимуть майже всі сфери. На цьому етапі варто утримати ініціативу та виробити практики тристоронньої взаємодії «державо-бізнес-громадськість», де держава стане менеджером процесу.

Другий (середньостроковий) етап – формування інституцій та нормативно-правової бази. Завданнями держави на цьому етапі будуть:

- а) дослідження зарубіжних та міжнародних практик;
- б) формування експертних рад;
- в) напрацювання відповідних змін до закону;
- г) формування окремих інституцій при міністерстві;
- г) корекція освітніх програм, відповідно до запиту.

Цей етап потребуватиме активного просування інституалізації цифрового підходу до охорони культурної спадщини, оскільки ініціатива не зможе існувати й стабільно підтримуватись за умов нормативного вакууму.

Третій (довгостроковий) етап – оцифрування об'єктів культурної спадщини та створення віртуальної площини взаємодії з ними. Він передбачає:

- а) розроблену систему обліку;
- б) стабільну локацію для зберігання;
- в) напрацьовану систему кібербезпеки;
- г) стратегію цифрової спадщини;
- г) чітку модель менеджменту.

Посилаючись на рекомендацію, сформовану у попередньому підрозділі, виконання оцифровки можна покласти на експертів, залучивши їх через державні тендери.

Підводячи підсумки, варто зазначити, що цифрова спадщина має значний потенціал до використання й поза межами політик з охорони культурної спадщини. Наразі ми вже маємо масив інформації, практик та здобутків, що варто конвертувати й інституалізувати. Цей підхід дасть можливість посилити методологічну базу роботи з об'єктами культурної спадщини й не втрачати актуальності як у повоєнний, так і в мирний часи.

3.2 Рекомендації органам влади зі змінення політики

Відповідно до аналізованих практик як українського, так і зарубіжного та міжнародного досвідів вироблення державної політики у сфері охорони культурної спадщини, для формування повоєнних політик можна сформувати наступні рекомендації:

I. Внести зміни до Закону України «Про охорону культурної спадщини», додавши до переліку «об'єктів культурної спадщини» нематеріальні об'єкти культурної спадщини.

Перш за все, варто нормалізувати поняття «нематеріальної культурної спадщини» у вітчизняному законодавстві. Станом на сьогодні, Закон України «Про охорону культурної спадщини» фактично регулює діяльність виключно щодо охорони матеріальної культурної спадщини. Хоча обидва типи спадщини становлять національну цінність й можуть знаходитись на межі зникнення, а також мають відповідні державні реєстри, нематеріальна окреслена виключно у Законі України «Про культуру»¹⁴⁰ й не має інституалізованих практик щодо охорони, збереження чи підтримки. Така тенденція може спричинити зникнення ряду культурних здобутків, без можливості їх відновлення чи цифровізації. Введення нематеріальної спадщини до переліку «об'єктів культурної спадщини», відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» дасть можливість паралельно розроблювати охоронні політики й розширити поле залучення профільних партнерств.

II. Визначити орган чи органи виконавчої влади, що відповідатимуть за вироблення й реалізацію профільної політики.

Провідну роль у реалізації повоєнної політики мають відігравати профільні інституції, зокрема органи культури та охорони спадщини. Вони повинні бути добре організованими, маючи чітку систему керівництва та виконавчу структуру. Враховуючи зарубіжний досвід вироблення повоєнної політики у галузі, вироблення ключових положень варто покласти на Кабінет

---

¹⁴⁰ Про культуру: Закон України від 14.12.2010. 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення 05.02.2023).

Міністрів України, утворивши окремий підзвітний виконавчий орган (за принципом Ради історичних будівель Англії).

Цей етап передбачатиме також узгодження сфер відповідальності між Міністерством культури та інформаційної політики України й підзвітних йому органів та новоутвореною інституцією, задля запобігання конфлікту інтересів та дублікації діяльності. Альтернативним варіантом може стати залучення уже наявних органів виконавчої влади, з переглядом їх стратегічного плану й меж компетенцій.

III. Провести пріоритезацію об'єктів культурної спадщини й сформувати дорожню карту відновлень.

Важливо вжити невідкладних заходів для захисту і відновлення культурної спадщини, оскільки існує ризик подальшого пошкодження або втрати цінних об'єктів. Такі заходи можуть включати експертну оцінку пошкоджень, негайну консервацію та реставрацію об'єктів, а також запобігання незаконним розкопкам чи збуту культурних цінностей.

Першим завданням для новоутвореного органу стане пріоритезація об'єктів культурної спадщини, що потребують термінового втручання. Для цього аспекту варто провести наступні дії:

а) Створити реєстр пам'яток культурної спадщини, що постраждали під час воєнного конфлікту;

б) Провести дослідження й оцінку стану об'єктів культурної спадщини у всіх регіонах України;

в) Окремо провести дослідження й оцінку стану об'єктів культурної спадщини у регіонах, де розгортався театр воєнних дій упродовж воєнного конфлікту. Класифікувати об'єкти, відповідно до пошкоджень та можливості відновлення;

г) Сформувати рейтинг пошкоджених пам'яток, враховуючи:

- масштаб ураження;

- наявність профільних спеціалістів;

- регіональну спроможність (врахувати загальний масштаб пошкоджень у регіоні й наявний адміністративний ресурс).

Після проведення пріоритетизації необхідно буде розробити дорожню карту відновлень, надаючи першочерговий статус тим об'єктам, що знаходяться у критичному стані.

IV. Формування плану діяльності й експертних груп.

Ліквідація наслідків воєнних дій щодо об'єктів культурної спадщини потребуватиме залучення значної кількості експертів й визначення необхідних практик.

У процесі розробки конкретних планів щодо відновлення та реставрації, варто врахувати ряд міжнародних рекомендацій, зокрема приписи Венеційської хартії й її модифікацій (управління культурною спадщиною, орієнтоване на громаду, стале збереження в охороні культурної спадщини, ціннісно-орієнтований підхід, а також програмні приписи ЮНЕСКО та ІКОМОС.

До процесу реалізації розроблених програм варто залучити й міжнародні організації та вітчизняні громадські організації, що значно розвинули свою експертизу упродовж війни. Залучення громадянського суспільства є ключовим елементом успішної повоєнної політики. Необхідно створити механізми для активної участі громадян, включаючи експертів і представників громадських організацій, в процесі прийняття рішень щодо охорони культурної спадщини. Забезпечення прозорості, доступності і відкритості в управлінні спадщиною допоможе залучити широкий коло зацікавлених сторін, забезпечити їхню участь у прийнятті рішень та сприяти широкому розумінню і підтримці політик та заходів у галузі.

V. Стратегічне формування політик

Хоч перших чотири пункти рекомендацій розраховані радше на термінові превентивні дії, у системі вироблення повоєнної політики не можна виключати стратегічне планування. Воно має включати розроблену дорожню мапу відбдови, стратегії залучення громад та просвітницької діяльності, а також внесення змін до процедури роботи з реєстром.

Загалом, надана рекомендація є обраним планом-мінімум перших оперативних дій у повоєнній політиці у сфері охорони культурної спадщини й може бути доповнена, відповідно до наявних ресурсів.

3.3 Висновки до розділу 3

Отже, повоєнна політика у сфері охорони культурної спадщини має базуватись на п'яти основних принципах: пріоритезація, терміновість, міжнародне партнерство, залучення громадян та формування системи захисту чи вбереження від потенційних втрат.

Повоєнна політика у сфері охорони культурної спадщини потребуватиме нових механізмів та інструментів політики, зокрема застосування багаторівневого врядування, фокусування на реституціях та цифровізація об'єктів культурної спадщини. Обрані пропозиції включають як і зміну управлінської моделі та розвиток нового методологічного підходу, так і окреслюють сферу необхідної адвокації предметів, що перебувають поза державним контролем.

Вироблені рекомендації органам влади зі змінення політики включають в себе послідовний план дій, що враховує як поточний стан вітчизняної бази, так і передові світові практики й містить наступні пункти: введення нематеріальної культурної спадщини до порядку денного; формування профільних інституцій; пріоритезція та оцінка поточного стану об'єктів культурної спадщини й формування дорожньої карти; формування плану діяльності та експертних груп; стратегічне планування політик.

Загалом, якісною перевагою для України у повоєнний період можуть стати уже консолідовані спільноти громадянського суспільства, що упродовж війни розвивали й накопичили власну експертизу. Україна також має сфокусуватись на відновленні контролю над тими об'єктами культурної спадщини, що були викраденими.

ВИСНОВКИ

Культурна спадщина – це перелік матеріальних і нематеріальних елементів минулого суспільства, які успадковані від попередніх поколінь, збережені в сьогоденні і мають унікальну цінність. Вона представляє ідентичність спільноти і є важливою частиною людського досвіду.

Охорона культурної спадщини передбачає діяльність органів влади з метою запобігання знищенню, пошкодженню або втраті цих активів. Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини», функції охорони покладено на «органи охорони культурної спадщини», зокрема на центральні органи виконавчої влади, обласні, районні, міські державні адміністрації, а також виконавчі органи сільських та місцевих громад.

У повоєнний період важливо коригувати політику охорони культурної спадщини з урахуванням таких ознак: терміновість, пріоритезація, міжнародне співробітництво, залучення громад, охорона та запобігання. Відновлення після війни потребує негайних заходів для запобігання непоправних наслідків пошкодження або втрати об'єктів, а також перерозподілу ресурсів для вирішення інших проблем. Визначення ключових підходів до коригування політики під впливом змін у середовищі і використання методів публічної політики сприятимуть досягненню найкращих результатів управління змінами у досліджуваній галузі.

Станом на сьогодні, Україна не має достатнього досвіду у розробці повоєнних політик. Чинна система державного управління охорони культурної спадщини, хоч і базується на основних міжнародних принципах, проте має численні недоліки, які слід враховувати у плануванні поточних та майбутніх змін.

Серед ключових аспектів, що потребують змін, можна виділити відсутність управлінської структури та кадрової кризи на місцевому рівні, недостатнє наповнення Державного реєстру нерухомих пам'яток України, а також відсутність розробленого алгоритму для внесення та заміни даних у реєстр. До проблем належать конфлікти інтересів та сфер розподілу

повноважень між центральними органами влади, а також питання щодо правового забезпечення реституції. Під час розробки нових повоєнних політик необхідно врахувати ці вихідні дані, оскільки вони можуть перешкоджати або унеможливити впровадження змін.

Враховуючи український та зарубіжний досвід, можна зробити висновок, що для розробки повоєнної політики у сфері охорони культурної спадщини в Україні необхідно переглянути низку норм у законодавстві, акцентувати увагу на вибудові інститутів, активно досліджувати та впроваджувати передові світові практики, а також залучати громадянське суспільство на загальнодержавному та місцевому рівнях. Окрім цього, потрібно розробити механізми врядування, які забезпечуватимуть взаємодію між центральними та місцевими органами влади й залучатимуть експертів та громадськість до процесу прийняття рішень. Необхідним є й фокус на розвитку освітніх програм та формування відчуття цінності культурної спадщини. Інформаційні кампанії, освітні заходи та включення теми культурної спадщини до навчальних програм допоможуть сформуванню належного ставлення до спадщини та її збереження.

Загалом, розробка і впровадження ефективної повоєнної політики у сфері охорони культурної спадщини потребує комплексного підходу, включаючи законодавчі зміни, інституційну реформу, вивчення світового досвіду та активну участь громадськості.

Реалізація повоєнної політики у сфері охорони культурної спадщини потребує нових механізмів та інструментів, таких як застосування багаторівневого управління, акцентування уваги на реституції та цифровізації об'єктів культурної спадщини.

Принцип багаторівневого управління дозволить державі залучати експертів з громадського сектору, а також делегувати повноваження на місцеві рівні. Ефективна повоєнна політика у сфері охорони культурної спадщини вимагатиме постійного співробітництва між державними органами, науковими установами, громадськими організаціями та громадськістю загалом. Лише

через партнерство та спільні зусилля можна досягти значних результатів у збереженні та розвитку культурної спадщини після війни.

Цифровізація об'єктів культурної спадщини також є важливим напрямом у повоєнній політиці. Це дозволить зберегти цінну історичну та культурну спадщину у віртуальному просторі, забезпечити доступ до неї для широкої аудиторії. Цифрові технології дозволять проводити дослідження та вивчення культурної спадщини з використанням сучасних інструментів, архівувати необхідні данні, а також допомагатимуть експертам у відбудові.

Окрім того, важливо зосередитись на відновленні контролю над об'єктами культурної спадщини, які були викрадені або незаконно вивезені під час війни. Необхідно створити відповідну правову базу та механізми для здійснення реституції, а також забезпечити прозорість та справедливість у розгляді реституційних питань. Це може включати співпрацю з міжнародними організаціями, правоохоронними органами та впровадження спеціальних заходів для повернення цих об'єктів на територію України та їх подальшого збереження.

Зрештою, аналіз і адаптація кращих світових практик, вивчення інноваційних підходів та технологій допоможуть вдосконалити власну систему охорони культурної спадщини.

Ці пропозиції не є прикінцевими положеннями й потребують уточнення й деталізації профільними експертами. Перелік запропонованих рішень також не є вичерпним планом, що допоможе ліквідувати усі наявні проблеми й може бути доповненим та розвиненим у подальших дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

A Chronology of UNESCO, 1945-1987: facts and events in UNESCO's history with references to documentary sources in the UNESCO Archives and supplementary information in the annexes 1-21. Paris: UNESCO, 1987. 141 p.

A Framework of Guidance for Building Good Digital Collections // NISO: how the information world connects. URL: <https://www.niso.org/sites/default/files/2017-08/framework3.pdf> (дата звернення: 20.04.2023).

Aikens, C. Melvin. Prehistoric Japan: New Perspectives on Insular East Asia. *Asian Perspectives: The Journal of Archaeology for Asia and the Pacific*, 1998. Vol. 37, no. 1, spring 121 p.

Bendix R., Eggert A., Peselmann A. Heritage regimes and the state. Göttingen: Göttingen University Press, 2017. 413 p.

Bridges, W. Managing transitions: Making the most of change. Da Capo, Cambridge, Mass. 2003. 169 p.

Competence framework for cultural heritage management: a guide to the essential skills and knowledge for heritage practitioners / UNESCO Office Bangkok and Regional Bureau for Education in Asia and the Pacific. France: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2021. 119 p.

Cultural heritage in postwar recovery : papers from the ICCROM Forum held on October 4-6, 2005 / ed. by Nicholas Stanley-Price. Rome: ICCROM, 2007. 119 p.

Culture indicators 2030. UNESCO. URL: <https://whc.unesco.org/en/culture2030indicators/> (дата звернення 05.02.2023).

d'Eramo M. Cultural Heritage Protection in Post-War Italy: The Origins of the Italian Ministry of Cultural Heritage and Activities. *Journal of Modern Italian Studies*, 2003. Vol. 8, No. 4. pp. 478-494.

Donnellan J., Rutledge W. CSR in Japan. Conference: XXIII International Economics Convention At: HR College of Commerce and Economics, Mumbai, 2015. 24 p.

Glendinning M. The Conservation Movement: A History of Architectural Preservation. London: Routledge, 2013. 554 P.

Göttler M., Ripp M. *Community Involvement in Heritage Management Guidebook*. Regensburg: World Heritage Coordination, 2017. 71 p.

Harald L. Khalaf M. The significance of values: heritage value typologies re-examined. *International Journal of Heritage Studies*, 2016. № 22. 466-481.

Hardy M. *The Venice Charter Revisited: Modernism and Conservation in the Postwar World*. Cambridge Scholars Publishing; new edition, 2009. 791 p.

Hiatt J. M. *ADKAR: A Model for Change in Business, Government and our Community*. Prosci Research, 2006. 146 p.

Historic Buildings and Ancient Monuments Act 1953. . URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/1-2/49/contents> (дата звернення 05.02.2023).

Hooghe L., Marks G., Arjan S. *Multilevel governance*. URL: https://hooghe.web.unc.edu/wp-content/uploads/sites/11492/2020/11/2020_hooghe-marks-schakel_multilevel-governance_reduced-size-Caramani.pdf (дата звернення 05.02.2023).

Howard P., James K. *Heritage, Conservation and Communities: Engagement, Participation and Capacity Building*. London: UCL Press, 2014. P. 90.

International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property. Programmes. URL: <https://www.iccrom.org/programmes> (дата звернення 05.02.2023).

Ireland T., Schofield J. *The Ethics of Cultural Heritage*. New York: Springer, 2015. Pp. 1–10.

Kemmis St., McTaggart R., Nixon Rh. *The Action Research Planner: Doing Critical Participatory Action Research*. Singapore: Springer, 2014. 200 p.

Knoke D. *Political Networks. The Structural*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 290 p.

Kotter J, Cohen D. *The Heart of Change: Real Life Stories of How People Change Their Organization*. Boston, MA: Harvard Business School Press, 2002. 234 p.

Levin K. *Field Theory of Social Science: Selected Theoretical Papers*. New York: Harper & Brothers, 1951. 346 p.

Lippitt, R., Watson, J., & Westley, B. *The dynamics of planned change*. Harcourt: Brace & World, 1958. 312 p.

Logan W. S. *Closing Pandora's Box: Human Rights Conundrums in Cultural Heritage*. *Cultural heritage and human rights* / ed. by Helaine Silverman. New York: Springer, 2007. Pp. 30-45.

Lorusso S. The Restoration of Monuments in Italy after World War II: A Historical Overview. *Architectural Theory Review*, 2011. Vol. 16, No. 1 pp. 41-57.

Lowenthal D. *The heritage crusade and the spoils of history*. New York: Cambridge University Press, 1998. 203 c.

Moeko S-J. Multilevel Governance Theory. *Theories and Methods for the Study of Multilevel Environmental Governance*. Center for International Forestry Research, 2015. 6 p.

Multi-level governance and territorial organization. . URL: <https://www.oecd.org/governance/> (дата звернення 05.02.2023).

Nagata T. Restoration of Japanese Temples and Shrines after World War II. *Japanese Research in Business History*, 2018. № 8. Pp. 11-58.

Office of the Chief Archivist of Lithuania. URL: <http://www.archyvai.lt/en> (дата звернення: 20.06.2016)

Oreg. S. Resistance to change: Developing an individual differences measure. *Journal of Applied Psychology*. 2003. 88(4). P. 680-693.

Peters, B. *Institutional theory: problems and prospects*. Wien: Institut für Höhere Studien (IHS), 2000. 18 p.

Peters, R. F., den Boer, I. L. F., Johnson, J. S. and Pancaldo, S. *Heritage Conservation and Social Engagement*. London: UCL Press, 2020. P.79.

Policy Document for the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Processes of the World Heritage Convention, UNESCO, 2015. 18 p.

Scott G. Cultural Property Protection Policy in Japan. *Washington International Law Journal*, 2003. № 3. Pp. 13-50.

Sirignano G. Intangible cultural heritage: the safeguarding of traditional festive events in a globalized world: a comparative analysis of the Italian and Japanese experience. URL: https://www.academia.edu/97559471/Intangible_cultural_heritage_ (дата звернення 05.02.2023).

The Venice Charter Revisited: Modernism, Monumentalism, and the First Wave of Criticism," by Francesco Bandarin and Ron van Oers

Timothy D. Cultural Heritage and Tourism. 2nd edn. New York: Channel View Publications, 2020. 578 p.

UN Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO). Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 16 November 1972. Available at: <https://www.refworld.org/docid/4042287a4.html> (accessed 02.05.2023).

Waelkens, M. The Development of Heritage Protection Policies: International and European Perspectives. *International Journal of Heritage Studies*, 2006. 22(3), pp. 173-185

War Damage Act 1941. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/4-5/12/enacted> (дата звернення 05.02.2023).

Whittington R. Giddens, structuration theory and strategy as practice. *Theoretical Resources: Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 145-164 pp.

Anico M. Representing identities at local municipal museums: Cultural forums or identity bunkers. *Heritage and Identity: Engagement and Demission in the Contemporary World* / ed. by Marta Anico, Elsa Peralta. Longon: Routledge, 2008. 208 p.

Арістова І. Органи публічної влади України в умовах розбудови інформаційного суспільства : методологія дослідження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2019. Вип. № 58. Т. 1.С. 177-186.

Б. а. Інституційні та правові проблеми збереження культурної спадщини. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL:

<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/instituciyni-ta-pravovi-problemi-zberezheniya-kulturnoi> (дата звернення 05.02.2023).

Б. а. Львів сканує пам'ятки архітектури URL: <https://ukrainer.net/skanuvannia-pamyatok/> (дата звернення 05.02.2023).

Б. а. Як воєнні злочини руйнують культурну спадщину України. URL: <https://suspilne.media/256901-ak-voenni-zlocini-rujnuut-kulturnu-spadsinu-ukraini-komentue-katerina-cueva/> (дата звернення 05.02.2023).

Б.а. Публічний звіт Голови Державної архівної служби України Анатолія Хромова. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3668335-publicnij-zvit-golovi-derzavnoi-arhivnoi-sluzbi-ukraini-anatolia-hromova.html> (дата звернення 05.02.2023).

Бадяк В. До питання реєстрації об'єктів культурної спадщини України з позицій фаховості та національної гідності. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Львів, 2013. № 24. С.348–367.

Білаш Кс. Музейна евакуація: що пішло не так? URL: https://lb.ua/culture/2022/06/19/520455_muzeyna_evakuatsiya_shcho_pishlo_tak.html (дата звернення 05.02.2023).

Вегеш М. Основні напрямки наукових досліджень кафедри політології і державного управління УжНУ. Теоретико-методологічні підходи до вивчення суспільно-політичних інститутів та процесів: колективна монографія / за заг. ред.: Остапця Ю. і Токаря М. Ужгород: Ліра, 2022. С. 53–102.

Гаазька конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту 1954 / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998-2004.

Голач П. В Україні створять цифрову платформу управління культурною спадщиною. URL: <https://suspilne.media/259736-v-ukraini-stvorat-cifrovu-platformu-upravlinna-kulturnou-spadsinou/> (дата звернення 05.02.2023).

Голач П. Польща допоможе Україні з діджиталізацією музеїв. URL: <https://suspilne.media/369440-polsa-dopomoze-ukraini-z-didzitalizacieu-muzeiv/> (дата звернення 05.02.2023).

Горбул Т. Культурна спадщина в умовах розвитку сучасної цифрової культури. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*, 2022. Випуск 43. С. 55-61.

Горбул Т. Культурна спадщина в умовах розвитку сучасної цифрової культури. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*, 2022. Випуск 43. С. 55-61.

Горлач П. Ткаченко заявив про створення робочої групи, яка займатиметься викраденими Росією мистецькими об'єктами. URL: <https://suspilne.media/372971-tkacenko-zaaviv-pro-stvorennia-robocoi-grupi-aka-zajmatimetsa-vikradenimi-rosieiu-misteckimi-obektami/> (дата звернення 05.02.2023).

Денисенко О. А. Пам'яткоохоронне законодавство України на сучасному етапі, 2014. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/11770/1/zbir1-14-reform-zakonod_p104-106.pdf (дата звернення 05.02.2023).

Добровольська В. В. Електронна бібліотека «Україніка» – унікальний інтегрований ресурс цифрової документальної спадщини. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2020. № 1. С. 79–87.

Договір про захист художніх і наукових закладів та історичних пам'яток: Пакт Реріха. 15.04.1935, 995_191. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_191#Text (дата звернення 05.02.2023).

Зараховський О.Є. Сучасний стан державної реєстрації українських нерухомих об'єктів культурної спадщини. *Культура і мистецтво у сучасному світі*, 2019. Вип. 20. С. 88-99.

Знищене та вивезене Росією. Як після війни Україна повертатиме свою культурну спадщину? URL: https://lb.ua/culture/2022/09/16/529502_znishchene_vivezene_rosiieyu_yak_pislya.html (дата звернення 05.02.2023).

Ковальчук Г. Створення електронних інформаційних ресурсів книжкових пам'яток в НБУВ. Київ: НАНУ, 2008. № 3. С. 3-10.

Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини. 06.03.2008, 995_d69. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text (дата звернення 05.02.2023).

Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини. 04.10.1988, 995_089. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text (дата звернення 05.02.2023).

Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 328 с.

Кравченко О. Внаслідок російської агресії культурним об'єктам в Україні завдано шкоди на 2,6 млрд доларів. URL: https://lb.ua/society/2023/04/03/550875_vnaslidok_rosiyskoi_agresii.html (дата звернення 05.02.2023).

Курило Т.В. Правова сторона культурної спадщини України. Львів: Львівський юридичний інститут МВС України, 2014. 152 с.

Липа К. Реституція чи репатріація: шанс на повернення культурних скарбів. URL: https://lb.ua/culture/2020/06/22/460389_restitutsiya_chi_repatriatsiya_shans.html (дата звернення від 05.02.2023).

Литвиненко О.М. Напрями вдосконалення правових та інституційних механізмів збереження культурної спадщини. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-04/kulturna-spadshchyna-1.pdf> (дата звернення 05.02.2023).

Мапа культурних втрат. URL: <https://uaculture.org/culture-loss/> (дата звернення 04.05.2023).

Міжнародна хартія з охорони й реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць: Венеційська хартія. 31.05.1964, 995_757. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_757#Text (дата звернення 05.02.2023).

На відбудову культурної інфраструктури України потрібно \$7 мільярдів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3699965-na-vidbudovu-kulturnoi-infrastrukturi-ukraini-potribno-100-milardiv-mkip.html> (дата звернення від 04.05.2023).

Основи законодавства України про культуру: ВВР України, 1992. URL: <https://uaculture.org/culture-loss/> (дата звернення від 04.05.2023).

Піксельовані реальності. URL: <https://pixelatedrealities.org/uk/about-us-1/> (дата звернення 05.02.2023).

Положення про Державний реєстр національного культурного надбання: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 р. N 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-92-%D0%BF#Text> (дата звернення від 05.02.2023).

Приходько Л. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу). *Архіви України*. 2019. № 2. С. 67-92.

Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999 № 1068-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text> (дата звернення від 05.02.2023).

Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 18.03.2004. № 1068-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text> (дата звернення 05.02.2023).

Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09.04.2015 № 317-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (дата звернення 05.02.2023).

Про затвердження оцифрування архівних інформаційних ресурсів: наказ Державної архівної служби України від 29.12.21, № 165. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1445_2.pdf?fbclid=IwAR2EuvBFisbV6GEt2kzeNd4HfzHO8XwDKgUq0njdbOSXSrq9_ggNvkVR6r8 (дата звернення 05.02.2023).

Про культуру: Закон України від 14.12.2010. 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення 05.02.2023).

Про міжнародні договори України: Закон України від 22.12.1993 № 3767-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення 05.02.2023).

Про охорону археологічної спадщини: Закон України від 14.03.2004 № 1626-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15> (дата звернення 05.02.2023).

Про охорону і використання пам'яток історії та культури: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 13.07.1978 № 3601-09. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3600-09#Text> (дата звернення 05.02.2023).

Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення 05.02.2023).

Про правонаступництво України: Закон України від 08.06.2000 № 1543-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text> (дата звернення 05.02.2023).

Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини: Закон України від 14.03.2006 № 2391-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-15#Text> (дата звернення 05.02.2023).

Рекомендації щодо міжнародних принципів, які застосовуються під час археологічних розкопок, від 16.11.1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_726#Text (дата звернення 05.02.2023).

Рекомендації щодо найефективніших заходів забезпечення загальнодоступності музеїв, від 14.12.60. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_727#Text (дата звернення 05.02.2023).

Словарь української мови / За ред. Б. Грінченка. Київ, 1907-1909. Т. 4. 712 с.

Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1977. Т.8. 927 с.

Чальцева, О. М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна. Вінниця : ФОП Барановська Т. П., 2017. 336 с.

Шевченко О. В., Спрінсян В. Г. Електронні документи в складі цифрової спадщини. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2022. № 3. С. 49-55.

Як зберегти культурну спадщину. URL: <https://ukrainer.net/zberehty-tsyfrovu-spadshchynu/Text> (дата звернення від 05.02.2023).

ДОДАТКИ

Таблиця 1.1 – Типи культурної спадщини

Тип	Дефініція	Приклади	Посилання
матеріальна	фізичні і матеріальні об'єкти, споруди і артефакти, які були створені минулими поколіннями і вважаються такими, що мають культурне значення або історичну цінність	будівлі, пам'ятники, скульптури, твори мистецтва, археологічні артефакти, інструменти, одяг та інші об'єкти, які використовуються для передачі аспектів людської культури, історії та ідентичності	Timothy, D. Cultural Heritage and Tourism
нематеріальна	ряд нефізичних і нематеріальних аспектів людської культури, які були успадковані від минулих поколінь	усні традиції, оповідання, музику, танці, ритуали, фестивалі та інші форми культурного вираження	UNESCO. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage,
природна	Ряд природних об'єктів чи ареалів, що мають унікальне значення.	Природні об'єкти, геологічні і фізико-географічні утворення і окреслені території, які є середовищем проживання видів тварин і рослин, що перебувають під загрозою зникнення, природні об'єкти, які мають цінність з точки зору науки, збереження чи природної краси	UNESCO. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage,

Таблиця 1.2 – Методологія дослідження

Тип методу	Опис методу	Розділ, де було застосовано
метод аналізу та синтезу	Використовується як для аналізу розділеного цілого, так і для поєднання окремих частин проаналізованого	1.2 2.1.2.2. 3.1
контент-аналіз,	Використається для глибинного аналізу тексту як джерела	1.3 2.1
структурний аналіз,	Використовується для декомпозиції об'єкта й аналізу впливів різних його частин	1.2 2.3 3.2
історичний метод	Використовується для формування хронологічної лінії дослідження об'єктів	1.1
компаративний метод,	Використовується для порівняння подій, явищ чи моделей	2.1 2.2
системний метод	Використовується для аналізу особливостей управління конфліктами та стилів поведінки учасників конфлікту	1.2.
інституціональний метод	Використовується для вивчення сталих форм організації та регулювання життя суспільства.	2.3 3.2